БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
юрыдычны факультэт
кафедра тэорыі і гісторыі дзяржавы і права

Т. І. ДОЎНАР

ГІСТОРЫЯ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА БЕЛАРУСІ (У СХЕМАХ)

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
У 2-Х ЧАСТКАХ. ЧАСТКА ДРУГАЯ.
для студэнтаў 1 курса юрыдычнага факультэта

Мінск 2003

Падрыхтаваны доктарам юрыдычных навук, прафесарам кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права юрыдычнага факультэта Белдзяржуніверсітэта
Доўнар Таісіяй Іванаўнай

Рэцэнзенты:
Юхо Я.А. – доктар юрыдычных наук, прафесар кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права юрыдычнага факультэта Белдзяржуніверсітэта;
Слабодчыкаў А.А. – кандыдат юрыдычных навук, прафесар Інстытута сучасных ведаў.

Зацверджаны на пасяджэнні кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права (пратакол № 8 ад 17 чэрвеня 2002 г.)

Гісторыя дзяржавы і права Беларусі (у схемах)/ Вучэбна-метадычны комплекс у 2-х частках. Частка другая. Мн.: 2003.

Вучэбна-метадычнае выданне падрыхтавана ў адпаведнасці з тыповай вучэбнай праграмай па курсе гісторыі дзяржавы і права Беларусі і мае этай дапамагчы студэнтам у засваенні праграмнага матэрыялу і паспяховым авалоданні прадметам.

Прызначана для студэнтаў вышэйшых юрыдычных навучальных устаноў.

ПРАДМОВА

Дадзенае выданне ўяўляе сабой другую частку вучэбна-метадычнага комплекса па гісторыі дзяржавы і права Беларусі, прызначанага для студэнтаў юрыдычнага факультэта. Кніга падрыхтавана ў адпаведнасці з тыповай праграмай курса.

Гісторыя дзяржавы і права Беларусі, як гісторыка-прававая дысцыпліна, мае не толькі пазнавальнае, але метадычнае і практычнае значэнне. Яна дапамагае выпрацаваць у студэнтаў погляд на дзяржаву і права як на дынамічны арганізм, які пастаянна развіваецца ў цеснай узаемасувязі з рэальным грамадска-палітычным становішчам. Яна таксама садзейнічае набыццю студэнтамі навыкаў абагульнення канкрэтна-гістарычнага матэрыялу і умення аналізаваць гэты матэрыял і фармуляваць навукова абгрунтаваныя вывады. Параўнальны аналіз гісторыі развіцця заканадаўства неабходны для правільнага разумення і ўсведамлення дзеючых законаў і крытычнай ацэнкі застарэлага нарматыўна-прававога матэрыялу.

У якасці гістарычнай навукі гісторыя дзяржавы і права Беларусі ўяўляе сабой частку гісторыі чалавецтва, а ў якасці юрыдычнай – адну з фундаментальных прававых дысцыплін. Вывучэнне гісторыі дзяржавы і права Беларусі (прычын і заканамернасцей ўзнікнення, станаўлення і развіцця на тэрыторыі нашай краіны дзяржавы і права), дазваляе глыбей асэнсаваць асаблівасці сучаснай дзяржаўнасці і яе прызначэнне. Для таго, каб прагназіраваць далейшае развіццё ўсёй чалавечай супольнасці неабходна вывучыць, прааналізаваць і асэнсаваць прычыны ўзнікнення і паэтапнае развіццё ўсіх без выключэння дзяржаўнасцей, выявіць заканамернасці і тэндэнцыі гістарычнага працэсу, звярнуць увагу на асаблівасці ў развіцці канкрэтных дзяржаў і дзяржаўна-прававых інстытутаў. Усё гэты тычыцца і гісторыі беларускай дзяржаўнасці.

Вучэбна-метадычны дапаможнік мае мэтай дапамагчы студэнтам у вывучэнні вучэбнай дысцыпліны гісторыі дзяржавы і права Беларусі. У першую чаргу ён прызначаны для студэнтаў-юрыстаў, якія з дапамогай змешчаных у ім матэрыялаў (схемаў і табліц) змогуць належным чынам засвоіць прадмет, а ў далейшым паспяхова авалодаць спецыяльнымі юрыдычнымі дысцыплінамі (канстытуцыйным, грамадзянскім, крымінальным, працэсуальным правам і інш.) і стаць дасведчанымі спецыялістамі.

Вывучэнне гісторыі дзяржавы і права Беларусі дапамагае фарміраванню ў студэнтаў прававога мыслення і павышэнню ўзроўню прававой культуры. Вучэбная дысцыпліна прызначана даць студэнтам яснае і глыбокае разуменне заканамернасцей гістарычнага працэсу ўзнікнення і развіцця дзяржаўнасці і права, змены тыпаў і формаў дзяржаўнасці, эвалюцыі дзяржаўных органаў і прававых інстытутаў і г. д. Тым больш, што некаторыя праблемы гісторыі дзяржавы і права Беларусі застаюцца яшчэ недастаткова даследаванымі, а шэраг з іх разглядаецца з некалькіх, часам супярэчлівых пунктаў гледжання.

Вывучэнне гісторыі дзяржаўнасці Беларусі непасрэдна ўплывае на фарміраванне светапогляду, дапамагае ўсведамленню і асэнсаванню поспехаў і памылак у гісторычным развіцці сацыяльна-эканамічнага і грамадска-палітычнага

жыцця народа. Вучэбны дапаможнік прызначаны садзейнічаць не толькі паспяховаму авалодванню прадметам, але і фарміраванню ўласнага светапогляду, развіццю самастойнасці студэнтаў, творчай актыўнасці і ініцыятывы, што з’явіцца падставай да якаснай прафесійнай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў-правазнаўцаў.

Вучэбны дапаможнік мае мэтай даць адказ на пытанні, якія з’яўляюцца найбольш складанымі для студэнтаў, а таксама і найбольш важнымі ў гісторыі дзяржавы і права Беларусі. Прыведзеныя схемы і табліцы маюць мэтай дапамагчы студэнтам паспяхова авалодаць не толькі праграмным матэрыялам па курсе гісторыі дзяржавы і права Беларусі, але і навыкамі асэнсавання і аб’ектыўнага аналізу гістарычнага развіцця дзяржавы і права.

Яны з’яўляюцца падставай для належнай падрыхтоўкі да семінарскіх заняткаў і экзаменаў, а таксама для напісання кантрольных і курсавых работ.

1. ГІСТОРЫЯ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА БЕЛАРУСІ (ПРАДМЕТ, ЗАДАЧЫ, АСАБЛІВАСЦІ)

Прадмет

Працэс, заканамернасці, тэндэнцыі, асаблівасці ўзнікнення, станаўлення і развіцця дзяржавы і права ў беларускага народа на ўсім працягу яго гісторыі.

Задачы

1. Дакладнае і сістэмнае вывучэнне падзей і фактаў, заканадаўства ў іх гістарычным развіцці.
2. Непрадузяты аналіз, правільнае навуковае тлумачэнне іх.
3. Выяўленне заканамернасцей, тэндэнцый і перспектыў развіцця дзяржавы і права.

Асаблівасці
гісторыі дзяржавы і права Беларусі

- вывучалася часам аднабакова і тэндэнцыйна;
- гістарычныя падзеі і факты трактаваліся суб’ектыўна і адвольна;
- звярталася ўвага больш на негатыўныя моманты ў жыцці народа дакастрычніцкага перыяду;
- некаторыя праблемы і пытанні беларускай гісторыі замоўчваліся або мала вывучаліся (нацыянальна-вызваленчы рух, ваенная гісторыя, прававая гісторыя і інш.);
– гісторыя беларускага народа цесна звязана і пераплецена з гісторыяй суседніх народаў, асабліва літоўскага, польскага, рускага;
– на працягу стагоддзяў змянялася назва беларускага народу, што стварае пэўныя цяжкасці ў вывучанні гісторыі дзяржавы і права Беларусі

1.1. АСНОЎНЫЯ НАКІРУНКІ ВЫВУЧЭННЯ ПРАДМЕТА

Гісторыя дзяржавы і права Беларусі вывучае ўзнікненне, станаўленне і развіцце дзяржавы і права ў народа, які насяляў Беларусь са старажытных часоў да сучаснага перыяду, у тым ліку:

↓

прычыны і перыяд узнікнення і станаўлення дзяржаўнасці;

↓

ход гістарычных падзей у іх храналагічнай паслядоўнасці з выяўленнем пэўных тэндэнцый і заканамернасцей;

↓

працэс станаўлення і развіцця розных палітычных інстытутаў (князь, рада, веча (сойм) і г. д.);

↓

крыніцы права, працэс фарміравання прававых інстытутаў і галін права, асаблівасці ў развіцці заканадаўства;

↓

прававое становішча насельніцтва (класаў, саслоў'яў, розных сацыяльных груп і інш.);

↓

супастаўленне гістарычнага працэсу і этапаў развіцця беларускай дзяржаўнасці з аналагічнымі працэсамі ў іншых дзяржавах і г. д.

1.2. СТАРАЖЫТНЫЯ НАЗВЫ БЕЛАРУСКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА (ПІСЬМОВЫЯ ЗВЕСТКІ)

“Будзіны” неўры – першы ўспамін у VI ст. да н.э. жылі на тэрыторыі сучаснай Беларусі (грэчаскі гісторык Герадот).

“Неўры”- народ, які жыў ля Дняпра па думках Пампонія мела, Гая Плінія Секунда, Марціна Капелы (1 ст. н.э. – V ст.н.э.).

“Норыкі”, “нарцы” – “славяне” (“Аповесць мінулых гадоў”) і іншыя летапісы.

“Вянеды”, “славяне” – паўднёвыя славяне ў заходнееўрапейскай літаратуры.

“Крывічы”, дрэговічы” (другавіты), “радзімічы” “бужане” і інш. – у летапісах.

“Скіфы” - народы ўсей Усходняй Еўропы – назву ўжывалі грэчаскія і візантыйскія вучоныя да Х ст.

“Літва”, “Русь” – пачалі ўжывацца замест назвы “Вялікая Скіф” (IX – XII ст.) – заходнееўрапейская і расійская літаратура.

Палачане, берасцейцы, віцебляны (віцьбічы), меняне і інш. – летапісы ўласныя і замежныя.

“Літва” з утварэннем Вялікага княства Літоўскага – у летапісах, міжнародных пагадненнях і інш.

Назва “Белая Русь”, “Беларусь”

“Белая Русь”, “Беларусь” – паступова ў летапісах з XIVст., паралельна з назвай “Літва”:
- як назва, процілеглая назве “Чорная Русь”;
- у XII ст. узгадваецца ў Раскольніцкім і Растоўскім манускрыптах;
- называлі Маскоўска – Суздальскую Русь;
- называлі ўкраінскія землі;
- землі Кіева, Мазыра, Мсціслаўля, Віцебска, Оршы, Полацка, Смаленска і зямлі Северскія;
- размешчана паміж Уралам і Азоўскім морам (польскі вучоны Мацей Мяхоўскі) і інш.

Версіі аб паходжанні назвы “Белая Русь”:

– вольная ад татара-мангольскага іга;
– хрысціянізаваная Русь;
– ад светлага, белага адзення насельніцтва;
– заходняя Русь і інш.

2. ДЗЯРЖАВА І ПРАВА НА БЕЛАРУСІ Ў СТАРАЖЫТНЫ ПЕРЫЯД

Прычыны і перадумовы ўзнікнення дзяржаўнасці на Беларусі

Эканамічныя	**Сацыяльныя**	**Палітычныя**
1. Выраб і выкарыстанне жалезных прылад працы. 2. Адасабленне земляробства ад жывёлагадоўлі. 3. Развіцце рамяства і гандлю, узнікненне ўнутранага, а потым знешняга рынку.	1. З'яўленне ў грамадстве сацыяльнай няроўнасці (людзей багатых і бедных, вольных і рабоў). 2. З'яўленне і вылучэнне радавой знаці і афармленне яе ў орган улады.	1. Узнікненне супярэчнасцей паміж рознымі сацыяльнымі групамі. 2. Неабходнасць абароны тэрыторыі і насельніцтва ад знешняга ўмяшання. 3. Пашырэнне тэрыторыі э мэтай бяспекі і паляпшэння ўмоў жыцця.

Перыяд узнікнення дзяржаўнасці (меркаванні вучоных)

IX ст. новай эры. Агульнапрынятая дата, асабліва ў савецкай гістарыяграфіі.	Пачатак новай эры (I-Vст.). Шэраг вучоных дакастрычніцкага перыяду (В. Тацішчаў, М. Уладзімірскі-Буданаў), савецкія, сучасныя расійскія і ўкраінскія вучоныя.	V-VI ст. новай эры. Навукоўцы розных дзяржаў сучаснага і мінулага перыядаў.	Да новай эры. Летапісы, гістарычныя дакументы (Герадот, іншыя старажытнагрэчаскія і старажытнарымскія вучоныя). Сучасныя навукоўцы (І. А. Юхо і інш.).

2.1. СТАРАЖЫТНЫЯ ДЗЯРЖАВЫ (КНЯСТВЫ) НА БЕЛАРУСІ

Полацкая

Турава – Пінская

Берасцейская

Навагрудская

Віцебская

Менская, Браслаўская, Лукомльскае, Друцкае і інш.

Узніклі прыкладна на пачатку новай эры

На працягу свайго існавання княствы утваралі саюзы між сабой і з іншымі княствамі, якія потым распадаліся і г. д. Сталі палітыка-эканамічным цэнтрам новай дзяржавы – Вялікага княства Літоўскага.

2.2. ДЗЯРЖАЎНА-ПАЛІТЫЧНЫ ЛАД СТАРАЖЫТНЫХ ДЗЯРЖАЎ

Князь	**Рада (савет) пры князю**	**Веча (сойм)**
Пасаднік. Тысяцкі. Падвойскі (войскі).	Цівун. Ключнік. Мечнік. Чашнік і інш.	Вольныя людзі (мужчыны-домаўласнікі)

2.3. АСНОЎНЫЯ РЫСЫ ЗВЫЧАЁВАГА ПРАВА

Звычаёвае права – гэта сістэма няпісаных правілаў паводзін людзей, для якой былі характэрны:

- партыкулярызм – у кожнай зямлі (княстве) дзейнічала ўласнае права
- традыцыяналізм і кансерватызм
- дуалізм – ідэя поўнага бяспраўя рабоў і фармальнай роўнасці свабодных людзей пры фактычным існаванні ільгот для феадалаў.

2.4. ПЕРЫЯД ДЗЕЙНАСЦІ ЗВЫЧАЁВАГА ПРАВА

Звычаёвае права дзейнічала доўгі час. Статут 1529 г. забараніў яго дзеянне і рабіў выключэнне з гэтага правіла толькі ў выпадку адсутнасці адпаведнай статутнай нормы.
Статут 1566 г. увогуле забараніў карыстанне звычаевым правам, аднак Статут 1588 г. у пэўных выпадках зноў дазволіў карыстанне звычаёвымі нормамі.

2.5. ШТО РЭГУЛЯВАЛА ЗВЫЧАЁВАЕ ПРАВА

Усе праваадносіны ў грамадскім жыцці: дзейнасць і сістэму дзяржаўных органаў і іх кампетэнцыю; правы і абавязкі насельніцтва; узаемаадносіны з іншымі дзяржавамі; злачынства і пакаранне; маёмасныя адносіны; сямейна-шлюбныя адносіны і інш.

2.6. СТАРАЖЫТНЫЯ КРЫНІЦЫ ПРАВА – ДАГАВОРНЫЯ ГРАМАТЫ

Год заключэння дагавору	Хто заключаў	Асноўныя палажэнні	Асноўныя галіны права
1229	Смаленскае, Полацкае і Віцебскае княствы з Рыгай і Готскім берагам.	Замацаванне прававых нормаў, якія забяспечвалі ўстойлівыя гандлёвыя адносіны паміж купцамі гэтых зямель на падставе ўзаемнасці і роўнасці бакоў.	Грамадзянскае, міжнароднае, адміністрацыйнае, крымінальнае, судова-працэсуальнае.
1263	Полацкае і Віцебскае княствы з магістрам Лівонскага ордэна Конрадам.	Свабодны гандаль. Мірныя адносіны. Вызначэнне мяжы паміж дзяржавамі. Вызначэнне падсуднасці грамадзянскіх і крымінальных спраў.	Грамадзянскае, крымінальнае, адміністрацыйнае, працэсуальнае.
1265	Полацкае княства (князь Ізяслаў) з магістрам Лівонскага ордэна і г. Рыгай.	Вызначэнне мяжы пасля вайны Полацкага княства з Лівоніяй. Узнаўленне ранейшых адносін. Забарона пераглядаць ранейшыя судовыя рашэнні. Дагавор заключаны полацкім князем і ад імя віцебскага князя – “Полацк і Віцебск “одно есть”.	Міжнароднае, адміністрацыйнае, грамадзянскае, судова-працэсуальнае.
1309	Полацкае княства з Рыгай.	Пагадненне аб мірных адносінах, заключанае ад імя полацкага біскупа.	Міжнароднае, грамадзянскае.
1338	ВКЛ (сумесна з Полацкім і Віцебскім княствамі) з Лівоніяй.	Умовы вольнага гандлю. Больш дакладна вызначалася мяжа паміж дзяржавамі. Пацвярджаліся папярэднія ўмовы вольнага гандлю паміж дзяржавамі.	Міжнароднае, адміністрацыйнае, грамадзянскае, судова-працэсуальнае.

3. УТВАРЭННЕ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА. ДЗЯРЖАЎНЫ ЛАД

КАНЦЭПЦЫІ УТВАРЭННЯ ВКЛ

Традыцыйная (літоўская)

Старажытная Літва знаходзілася на тэрыторыі сучаснай Літвы; Літва захапіла беларускія землі (абвергнута многімі вучонымі).

Цэнтрысцкая

Спроба абыйсці ад радыкальнай ацэнкі. Увага на больш працяглы перыяд утварэння ВКЛ, якое спачатку было пашыраным Навагрудскім княствам.

Беларуская (М.Ермаловіч)

“Літва” – старажытная назва беларускіх земляў, якія сталі палітычна-эканамічным цэнтрам ВКЛ. Утварэнне ВКЛ – перш за ўсе вынік аб’яднання беларускіх зямель.

Перадумовы утварэння ВКЛ

Эканамічныя

Развіцце вытворчых сіл і гандлева – эканамічных сувязяў паміж старажытнымі княствамі

Міжнародныя

Знешняя агрэсія крыжакоў і татара-манголаў.

Палітычныя

Імкненне ўдзельных княстваў да аб’яднання з мэтай стварэння стабільнай дзяржаўнасці

3.1. ВЯЛІКІЯ КНЯЗІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА (XIII–XVI СТ.СТ.)

№ п/п	Вялікія князі	Год нараджэння	Год уступлення на трон	Год змяшчэння з трону (або смерці)
1.	Міндоўг	1195?	1219, каранаваўся ў 1253	1263
2.	Тройнат (Транята)		1263	1264
3.	Войшалк		1264	1267
4.	Шварн Данілавіч		1267	1270
5.	Трайдзен		1270	1282
6.	Пукувер (Літавор)		1282	1294
7.	Віцень		1295	1316
8.	Гедзімін	каля 1275	1316	1341
9.	Яўнуцій	1325	1341	1345
10.	Альгерд (Андрэй	каля 1296	1345	1377
11.	Ягайла (Якаў, Уладзіслаў)	каля 1348	1377 найвышэйшы князь	1386 (1392)
12.	Кейстут	1297	1381	1382
13.	Скіргайла (Іван)	каля 1354	1386	1392 памёр 1397
14.	Вітаўт (Юрый, Аляксандр)	1350	1392	1430
15.	Свідрыгайла (Леў, Балеслаў)	1365 (70)	1430	1432, памёр 1452
16.	Жыгімонт Кейстуцьевіч	каля 1365	1432	1440
17.	Казімір	1427	1440	1492
18.	Аляксандр	1461	1492	1506
19.	Жыгімонт I	1467	1506	1548
20.	Жыгімонт II Аўгуст	1520	1548	1572
21.	Стэфан Баторый	1533	1576	1586

3.2. СІСТЭМА ОРГАНАЎ УЛАДЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

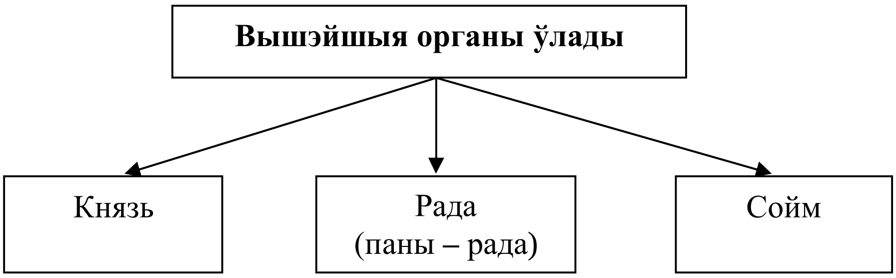

3.3. ЦЭНТРАЛЬНЫЯ (ВЫШЭЙШЫЯ) ОРГАНЫ ЎЛАДЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

Вялікі князь	Рада	Сойм
– арганізацыя абароны дзяржавы; – падтрыманне парадку у дзяржаве; – арганізацыя дзейнасці дзяржаўнага апарату; – вярхоўны суддзя.	– вышэйшы выканаўча-распарадчы орган, які абмяжоўваў уладу вялікага князя; у склад уваходзілі некалькі дзясяткаў буйных феадалаў (паноў – рады), якія разам з князем кіравалі дзяржавай.	заканадаўчы орган, які фарміраваўся паступова на працягу XV ст. У склад уваходзілі вялікі князь, паны радныя і па два дэпутаты ад кожнага павета. Статут 1588 г. канчаткова зацвердзіў заканадаўчую функцыю сойма.

3.4. ГАЛОЎНЫЯ СЛУЖБОВЫЯ АСОБЫ ДЗЯРЖАВЫ (ПАНЫ РАДНЫЯ)

Маршалак земскі	Віленскі біскуп
Маршалак дворны	Іншыя біскупы
Канцлер	Кіраўнікі мясцовасцей (абласныя князі, ваяводы, каштэляны, старасты)
Падканцлер	Дворныя і інш. «врядники»: лоўчы вялікі і надворны, канюшы, стольнік, кухмістр, крайчы, чашнік і інш.
Падскарбі земскі	
Гетман (земскі) найвышшы	

3.5. МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ Ў ВЯЛІКІМ КНЯСТВЕ ЛІТОЎСКІМ У ВАЯВОДСТВАХ

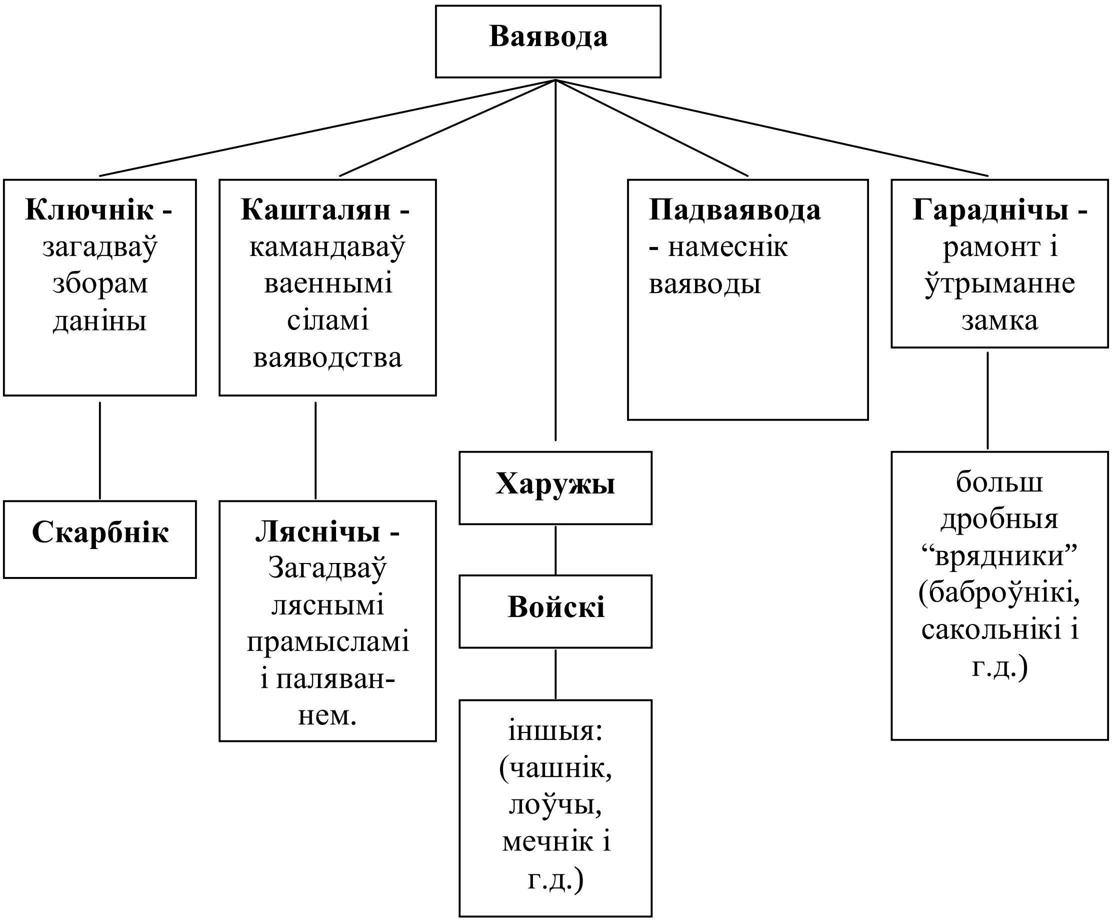

Паўнамоцтвы ваяводы:

– прызначаўся вялікім князем і радай пажыццёва з ліку буйных федалаў, уражэнцаў ВКЛ (некаторыя ваяводы выбіраліся насельніцтвам);
– кіраваў ваяводствам з удзелам іншых службовых асоб і мясцовых соймікаў;
– наглядаў за падтрыманнем феадальнага парадку на тэрыторыі ваяводства, з удзелам мясцовых феадалаў здзяйсняў судовыя функцыі;
– ажыццяўляў агульнае кіраўніцтва экслуатацыяй усіх крыніц дзяржаўных і вялікакняжацкіх даходаў;
– кіраваў узброеннымі сіламі ваяводства;
– наглядаў за належным правядзеннем работ у дзяржаўным маёнтках, і аб спраўным паступленні падаткаў і даніны з феадальна – залежных людзей.

3.6. МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ Ў ПАВЕТАХ

Стараста

Прызначаўся вялікім князем і радай пажыццёва з ліку буйных феадалаў. Наглядаў за парадкам у павеце, за маёнткамі і паступленнем дзяржаўных даходаў.

Харужы – улік і збор ваеннаабавязанага насельніцтва

Маршалак – камандаваў павятовым апалчэннем.

Падстараста - намеснік старасты, адміністрацыйна-судовыя функцыі.

Іншыя службовыя асобы

- падкаморы
- падсудак
- паляўнічы
- пісар
- войскі
- стольнік
- суддзя
- возны
- лоўчы

Павятовы соймік – агульны сход шляхты

3.7. ПАВЯТОВЫЯ СОЙМІКІ
(ІЕРАРХІЯ АСОБ ПА СТАТУТУ 1588. Р. ІІІ, АРТ. 6, 7)

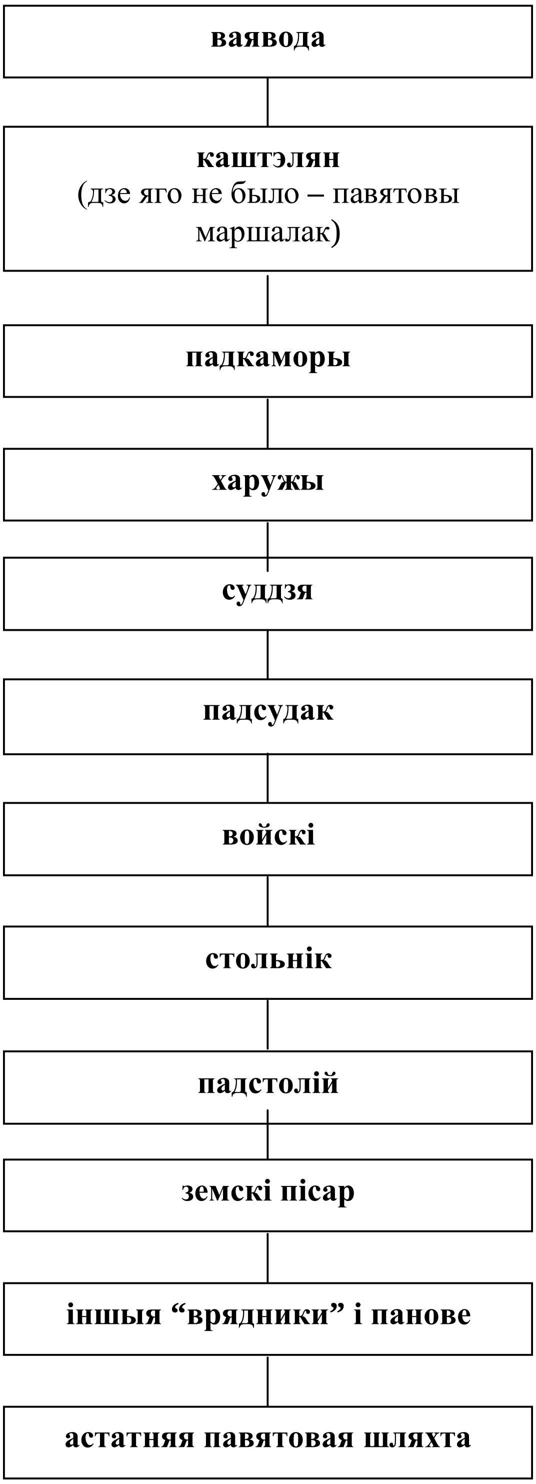

3.8. ОРГАНЫ КІРАВАННЯ Ў ГАРАДАХ БЕЛАРУСІ З МАГДЭБУРГСКІМ ПРАВАМ

Войт – прызначаўся з буйных феадалаў ці гараджан →	Наглядаў за патрыманнем парадку ў горадзе, абаронай горада, за развіццем гарадской гаспадаркі, умацаваннем абаронных пабудоў, зборам падаткаў, ажыццяўляў правасуддзе і інш.
Лейтвойт – намеснік войта →	Дапамагаў войту ва ўсіх гарадскіх справах, пры неабходнасці замяняў яго.
Радцы (4 – 20 асоб і інш.) →	Разам з войтам вызначалі агульны накірунак развіцця горада і гарадской гаспадаркі. Наглядалі за падтрыманнем у баявой гатоўнасці абаронных збудаванняў, зборам сродкаў на гарадскія патрэбы. Ажыццяўлялі кантроль за іх расходаваннем. Здзяйснялі правасудде разам з войтам і інш.
Бурмістры (2, 4 і інш. колькасць) →	Галоўная кампетэнцыя - нагляд за гандлем і справамі, звязанымі з гандлем. Ажыццяўлялі правасуддзе па дробных справах і інш.
Лаўнікі – засядацелі ў гарадскіх судах (4 – 12) →	Удзельнічалі ў судовых пасяджэннях разам з войтам і радцамі.

4. ГРАМАДСКІ ЛАД ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА. КЛАССЫ Ў XIV-XVI СТ.

Феадалы

- Паны радныя – буйнейшыя феадалы, якія прымалі ўдзел у пасяджэннях Рады ВКЛ
- Паны харугоўныя – буйныя феадалы, якія не прымалі удзел у пасяджэннях Рады, але выходзілі на вайну са сваім войскам
- Сярэднія і дробныя трымалі зямлю пад умовай нясення службы

Феадальна-залежнае насельніцтва: сяляне і гараджане

сяляне:

у залежнасці ад гаспадара

- панскія
- дзяржаўныя
- царкоўныя

У залежнасці ад стану свабоды

- "пахожыя" – вольныя людзі
- "непахожыя" запрыгоненыя

У залежнасці ад абавязкаў і умоў жыцця і інш.

- цяглыя
- асадныя
- халупнікі і кутнікі
- агароднікі
- баяры
- даннікі – вольныя людзі, плацілі дань прадуктамі сваёй працы; паступова запрыгоньваліся

гараджане:

- прыватнаўласніцкія
- дзяржаўныя

4.1. ГРАМАДСКІ ЛАД ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА У XVI СТ.

Феадалы

- буйныя
- сярэднія
- дробныя

Гараджанне (“месцічы”)

- Гарадскія “вярхі”
- Сярэднія гараджане
- Гарадскія “нізы”
- Людзі люзныя (лёзныя)

Сяляне

- баяры
- даннікі
- цяглыя
- асадныя
- халупнікі
- кутнікі
- агароднікі
- чэлядзь нявольная

4.2. КЛАСС ФЕАДАЛАЎ, САСЛОЎ’Е, ШЛЯХТЫ

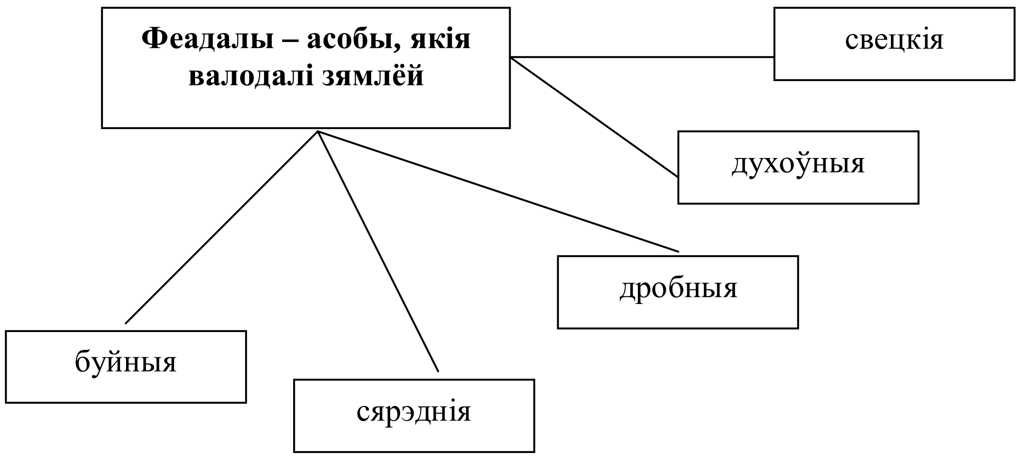

4.3. ПРАВАВОЕ СТАНОВІШЧА ШЛЯХЕЦКАГА САСЛОЎЯ

Правы шляхты

- **палітычныя**
  - удзел у працы павятовых соймікаў
  - удзел у працы сойма (асабіста і праз сваіх прадстаўнікоў)
  - свабодная перамяшчэнне па тэрыторыі дзяржавы і выезд за яе межы
  - выбары суддзяў і удзел у судах
  - права займаць пасады у дзяржаве
- **эканамічныя**
  - недатыкольнасць маёмасці
  - валоданне маёмасцю рухомай і нерухомай
  - распараджэнне нерухомай маёмасцю па Статуту 1529 – 1/3 часткай, а па Статуту 1566 г. – поўнасцю
  - продаж уласнага збожжа за межамі дзяржавы
  - права валодаць сялянамі і судзіць іх
- **асабістыя**
  - недатыкольнасць асобы
  - Непрымяненне некаторых відаў пакаранняў і асаблівыя пакаранні
  - права карыстання гербамі
  - асаблівы парадак абароны «шляхецкага гонару»
  - права шляхецкага гонару

Абавязкі

- эканамічныя абавязкі перад дзяржавай, у тым ліку будаўніцтва замкаў, мастоў, дарог і г. д.
- воінскі абавязак уласнымі затратамі – «конно и збройно» – Статут 1566 г.

4.4. ПРАВАВОЕ СТАНОВІШЧА ГАРАДСКОГА НАСЕЛЬНІЦТВА Ў ГАРАДАХ З МАГДЭБУРГСКІМ ПРАВАМ

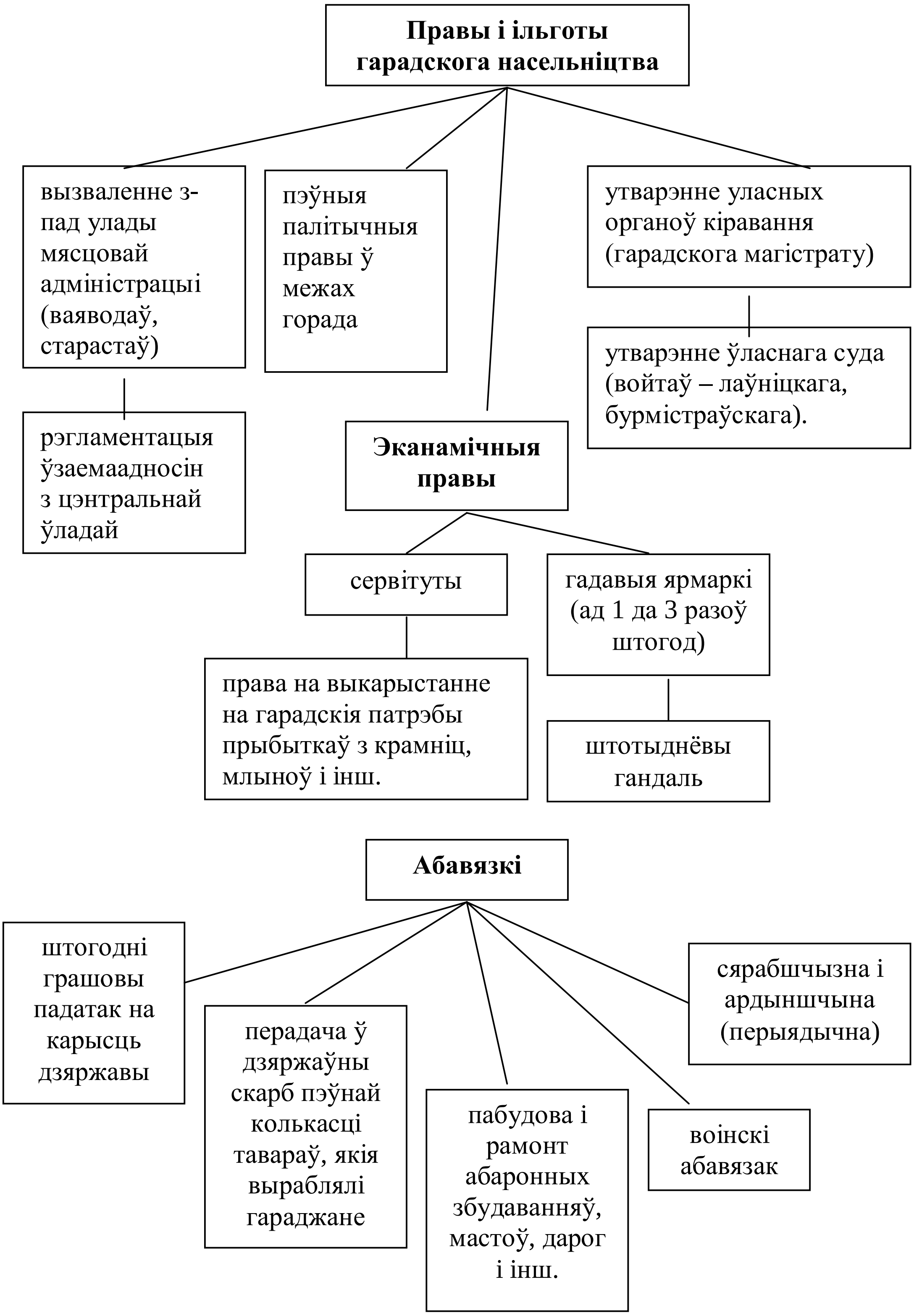

4.5. СЯЛЯНСКІЯ ПАВІННАСЦІ

Адзінкі абкладання у XIII-XV ст.

- дворышча (некалькі сем’яў, 5-6 дымоў)
- грамада – адна вёска, суседская абшчына
- служба (2-3 дымы)
- дым (сялянская гаспадарка, прыкладна каля 10,6 га рознай зямлі)

Адзінкі абкладання ў XVI ст.

- Саха – адзінка абкладання ў залежнасці ад колькасці жывёлы (валоў, каней).
- валока – прыкладна 21,3 га
- дым

Асноўныя павіннасці

- асада (чынш)
- даніна (дзякло і інш.)
- паншчына

Дадатковыя адпрацоўчыя павіннасці

- талака – калектыўная праца на жніве, касьбе, ворыве і інш.
- гвалты – пільныя, неадкладныя работы, выкліканыя стыхійнымі бедствамі
- падводная павіннасць – перавозка ўсялякіх грузаў на патрэбы дзяржавы
- укол – рамонт дзяржаўных замкаў
- шарваркі – рамонт і будаўніцтва дарог і інш.
- начная варта
- іншыя

5. СУДОВАЯ СІСТЭМА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XVI СТ.

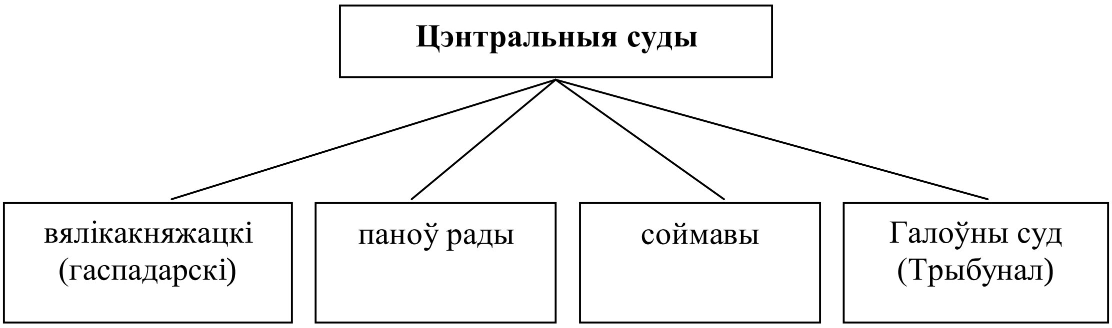

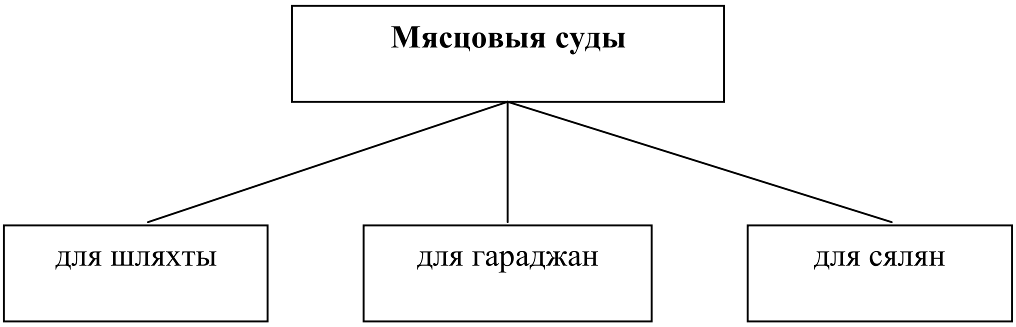

МЯСЦОВЫЯ СУДЫ ДЛЯ ШЛЯХТЫ

Замкавы (гродскі) – старажытны ўсесаслоўны суд, склад і кампетэнцыя якога паступова змяняліся	*Земскі суд.* Выбарны суд для шляхты, аддзелены ад адміністрацыі. Утвораны ў 1564 г.	*Падкаморскі суд* (выбарны з 1588 г.). Утвораны ў 1564 г.	*Каптуровы суд* на перыяд безкаралеўя. Утвораны ў 1587 г.
Вышэйшы склад: мясцовая адміністрацыя (ваяводы, старасты, дзяржаўцы). Ніжэйшы склад: іх намеснікі. Пастаянна-дзеючы суд.	Склад: суддзя, падсудак, пісар. Дзейнічаў пасесійна: па 3-4 тыдні 3 разы на год	Склад: суддзя – падкаморы. Па Статуту 1588 г.: два памочнікі каморнікі	Склад: не менш 5 павятовых суддзяў
З утварэннем новых судоў – “спецыялізаваўся” у асноўным на “гарачых справах” і цяжкіх злачынствах (забойствах, разбоях, крадзежах), якія былі расследаваны за 24 гадзіны.	Усе крымінальныя і грамадзянскія справы шляхты за выключэннем спраў, падсудных іншым судам. Выконваў натарыяльныя функцыі.	Справы па зямельных спрэчках шляхты.	Разглядаў судовыя справы ў перыяд безкаралеўя.

6. ЗАКАНАДАЎСТВА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

А) XIV – XV СТАГОДДЗЯЎ

Граматы (прывілеі)			
Агульназемскія	**Абласныя**	**Валасныя**	**Гарадскія**
Ягайлы 1387 г.	Полацкай зямлі 1511, 1547г. і інш.	Магілеўскай валасці 1536 г.	Вільні 1387 г.
Гарадзельскія 1413 г.	Віцебскай зямлі 1503, 1509 г. і інш.	Свіслацкай валасці 1534, 1540 г.	Брэсту 1390 г.
Гродненскія 1432, 1434 г.	Смаленскай зямлі 1505 г.	Падняпроўскім і іншым валасцям ад 2.10.1511 г.	Гродна 1391 г.
Казіміра 1447 г.	Жамойскай зямлі 1492 г.	Усвяцкай валасці 1535, 1544 г.	Мінску 1499 г.
Аляксандра 1492 г.	Драгічынскай зямлі 1547 г.	Чачэрскай валасці 1547, 1554	Полацку 1498 г.
Іншыя	іншыя	іншыя	іншыя

Б) ПЕРШАЯ СПРОБА КАДЫФІКАЦЫІ ЗАКАНАДАЎСТВА Ў XV СТ.

Судзебнік 1468 г.

В) КАДЫФІКАЦЫІ XVI СТ.

Статут 1529 г. → Статут 1566 г. → Статут 1588 г.

6.1. ПЕРШЫЯ АГУЛЬНАЗЕМСКІЯ ГРАМАТЫ

ГРАМАТЫ ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ЯГАЙЛЫ		
20.02.1387 г.	**22.02.1387 г.**	**28.04.1387 г.**
Насаджэнне каталіцкай рэлігіі на Беларусі і Літве.	Надзяленне багатымі дарамі і маёнткамі каталіцкага духавенства і касцёлаў, а таксама правамі тых феадалаў, хто прыняў каталіцкую веру.	Замацоўваліся правы князя Скіргайлы на кіраванне Вялікім княствам Літоўскім.

6.2. АГУЛЬНАЗЕМСКІЯ ГРАМАТЫ XV СТАГОДДЗЯ

Гарадзельскія 1413 г.	**Гродзенскія 1432, 1434 г.**	**Вялікага князя Казіміра 1447 г.**	**Вялікага князя Александра1492 г.**
Прымусовае насаджэнне каталіцызму. Абмежаванне ў правах праваслаўных феадалаў.	Ураўнення ў правах праваслаўных з católікамі	Замацаванне суверэнітэту ВКЛ і правоў феадалаў незалежна ад веравызнання (валодаць зямлей з сялянамі, судзіць сялян, наследаваць маёмасць, свабодна выязджаць за межы і г.д.). Адказнасць за злачынства толькі на судзе і па законах дзяржавы і інш.	Вяршэнства рады ў дзяржаўных справах. Абагулены і дапоўнены правы феадалаў (шляхты). Аб Міжнароднай палітыцы ВКЛ (мірнае суіснаванне, прытрымліванне саюзаў, дагавароў і інш.).

6.3. ГАРАДСКІЯ ГРАМАТЫ НА МАГДЭБУРГСКАЕ ПРАВА

Гарады і мястэчкі	Год выдачы граматы	Гарады і мястэчкі	Год выдачы граматы
Бешанковічы	1634	Шклоў	1644
Браслаў	1500	Любча	1590
Брэст	1390, 1511	Азёрышча	1583 (н.п.)
Вільня	1387	Пінск	1581
Ваўкавыск	1503, 1595	Віцебск	1597
Высокае	1494	Кобрын	1589
Высокае	1494, 1510	Друя	1618
Горкі	1619	Ушачы	1758
Гродна	1576, 1496, 1588, 1391 (н.п.), 1496 (п.)	Нясвіж	1510,1586
Дзісна	1569	Чэрыкаў	1641
Камянец	1518	Крычаў	1633
Мілейчыцы	1516	Орша	1620
Мір	1579	Копыль	1652
Магілёў	1561, 1577, 1580	Прывалкі	1792
Менск	1499, 1522, 1552, 1571	Пружаны	1589
Мозыр	1577	Лгішын	1643
Навагрудак	1511	Друя	1619
Пешчатка	1569	Ружыны	1637
Полацк	1498, 1510, 1580	Гарадзец	1589
Радашковічы	1569	Мсціслаў	1636
Ружаны	1637	Мір	1579
Рэчыца	1561	Чавусы	1634
Слонім	1531	Бешанковічы	1634
Слуцк	1441	Ліда	1587
Сураж	1576	Дзівін	1642
Ула	1577	Мальча	1645

6.4. АБЛАСНЫЯ ГРАМАТЫ

Полацкай зямлі: 1511, 1547, 1580, 1634 г.

Віцебскай зямлі: 1503, 1509, 1561 г.

Смаленскай зямлі: 1505 г.

Драгічынскай зямлі: 1511, 1547 г.

Жмудскай зямлі 1492, 1574 г. і інш.

6.5. АСНОЎНЫЯ ПАЛАЖЭННІ АБЛАСНЫХ ГРАМАТ

Правы насельніцтва

- выбіраць ваяводу
- судзіцца ўласнымі судамі і па мясцоваму праву
- мець сваю (некаталіцкую царкву)
- валодаць маёмасцю, карыстацца сервітутамі
- выязджаць за межы дзяржавы

Абавязкі насельніцтва

- плаціць падаткі
- падводная і іншая павіннасці
- воінскі абавязак

6.6. ВАЛАСНЫЯ ГРАМАТЫ

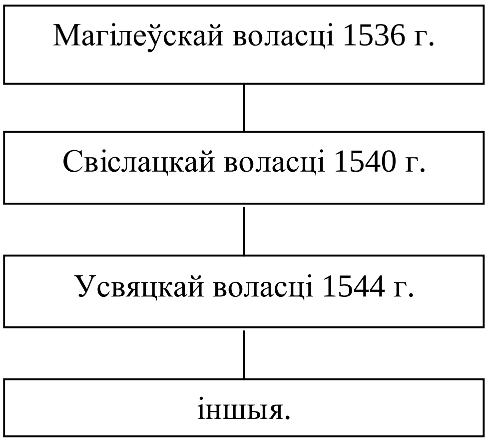

6.7. СТАТУТ 1529 ГОДА
(13 раздзелаў, каля 300 артыкулаў)

Права писаные даны панству Великому князьству Литовскому, рускому, жомойтскому и иных через наяснейшого пана Жикгимонта, з божее милости короля Полского, Великого князя Литовского, Русского, Пруского, Жомойтского, Мазовецкого и иных.

Роздел вторый. О обороне земской.
Роздел третий. О слободах шляхты и о розмножени Великого Князьства.
Роздел четвертый. О поглаве женской и о выправу девок.
Роздел пятый. О опекунех.
Роздел шостый. О Судьях.
Роздел семый. О кгвалтех земских и о боех, и о головщанах шляхетских.
Роздел осмый. О праве земельныя, о границах и о межах, о копах.
Роздел девятый. О ловы, о пущи, о бортное дерево, о озеро, о бобровые гоны, о хмелища, о сокольи гнезда.
Роздел десятый. О именях, которые о в долзех, и о застави.
Роздел первыйнадцат. О головщины людей путных и мужицкие и паробоцкие.
Роздел вторыйнадцат. О грабежи и о навязки.
Роздел третiйнадцат.
Остаточный. О злодействе.

6.8. СТАТУТ 1566 ГОДА
(14 раздзелаў, 367 артыкулаў)

Родзел первый. О персоне господарской.
Роздел второй. О обороне земской.
Роздел третий. О вольностяхъ шляхецкихъ и о розмноженью Великого княства Литовского.
Роздел четвертый. О судьяхъ и о судехъ.
Разделъ пятый. О оправе посагу.
Родзелъ шостый. О опекахъ
Розделъ семый. О записехъ и продажахъ.
Розделъ осмый. О тестаментехъ.
Розделъ девятый. О правахъ земскихъ.
Розделъ десятый. О ловы о пущу и о дерево бортное.
Розделъ одинадцатый. О кгвалтехъ и о головщызнахъ шляхецкихъ.
Розделъ вторыйнадцать. О головщызнахъ и навезкахъ людей посполитыхъ.
Розделъ третiйнадъцать. О грабежохъ и навезкахъ.
Розделъ четвертыйнадъцать. О злодействе всякого стану.

6.9. СТАТУТ 1588 ГОДА
(14 раздзелаў, 488 артыкулаў)

Розделъ первый. О персоне нашой господарской
Роздел второй. О обороне земской.
Роздел третий. О вольностяхъ шляхецкихъ и о розмноженью Великого князства Литовского.
Роздел четвертый. О судьяхъ и о судехъ.
Розделъ пятый. О оправе посагу и о вене.
Родзелъ шостый. О опекахъ.
Розделъ семый. О записехъ и продажахъ.
Розделъ осмый. О тестаментехъ.
Розделъ девятый. О подкоморых в поветех и о правах земленых, о границах и о межах.
Розделъ десятый. О пущу, о ловы, о дерево бортное, о озера и сеножати.
Розделъ одинадцатый. О кгвалтехъ, о боех и о головщызнахъ шляхецкихъ.
Розделъ дванадцатый. О головщызнахъ и навезкахъ людей посполитыхъ и о таких людех и челяди, которая от панов своих отходитъ, также и о слугах прыказных.
Розделъ третiйнадъцать. О грабежохъ и навезкахъ.
Розделъ четвертыйнадъцать. О злодействе всякого стану.

7. УНІІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА З ПОЛЬШЧАЙ

Крэўская ўнія 1385 г. →

Унія спрыяла перапыненню працэсу анямечвання Польшчы, садзейнічала акаталічванню насельніцтва Вялікага княства Літоўскага, узмацненню феадальнага прыгнету, дазваляла аб’яднаць сілы супраць нямецкай і татара-мангольскай. агрэсіі. Унія стала падставай для культурных і гандлёвых сувязяў народаў Еўропы і актывізацыі вытворчых сіл.

Гарадзельская ўнія 1413 г. →

Юрыдычна замацавана ў 3-х граматах: 1-я грамата выдадзена ад імя 47 польскіх феадалаў, якія надзялялі 47 феадалаў Вялікага княства Літоўскага сваімі гярбамі і тым самым прымалі іх у гербавыя брацтвы.
У 2-ой грамаце 47 феадалаў ВКЛ прымалі гярбы і абяцалі быць з палякамі ў дружбе і саюзе, а у выпадку смерці вялікага князя Вітаўта абяцалі не выбіраць князя без іх згоды. У сваю чаргу палякі ў выпадку смерці Ягайлы таксама не павінны былі выбіраць новага караля без згоды літвінаў і інш.
У 3-яй грамаце Ягайла перадаваў уладу ў ВКЛ брату Скіргайлу.

Люблінская ўнія 1569 г. →

Утваралася Рэч Паспалітая з агульным каралём і соймам – няўстойлівая канфедэрацыя.

Берасцейская – царкоўная ўнія 1596 г. →

Аб’яднанне праваслаўнай і каталіцкай царквы Вялікага княства Літоўскага пад уладай Папы Рымскага. Прадугледжвалася захаванне праваслаўнай абраднасці. Вынікам стала ўзмацненне рэлігійнай варожасці.

8. РЭЧ ПАСПАЛІТАЯ

8.1. СКЛАД СОЙМА РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ ПАСЛЯ ЛЮБЛІНСКАЙ ЎНІІ 1569 Г.

Верхняя палата – Сенат.
Ніжняя палата – Пасольская ізба.

Сенат са 139 членаў (41-з Вялікага княства Літоўскага)

Паны радныя:
15 духоўных паноў;
34 ваяводы (з іх 14 літвінаў);
31 кашталян вялікі;
49 кашталянаў меншых;
2 маршалкі (Польшчы);
2 канцляры;
2 падканцляры;
2 падскарбіі;
2 маршалкі дворныя (Польшы і ВКЛ)

Пасольская ізба

на 2 дэпутаты ад паветаў, якія выбіраліся на павятовых сойміках.

Усяго членаў сойма – каля 270 асоб (з іх каля 85 з Вялікага княства Літоўскага).

(Паводле Ф.І. Леантовіча).

8.2. ПАДЗЕЛЫ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Першы падзел (жнівень 1772)

Далучэнне да Расіі Інфлянцкага ваяводства, значнай часткі Полацкага ваяводства і ўсходняй часткі Рэчыцкага павета Мінскага ваяводства і амаль поўнасцю – Віцебскага і Мсціслаўскага ваяводстваў.

Утвораны Магілёўская і Пскоўская губерні (у 1776 г. з Пскоўскай вылучаны беларускія паветы і ўтворана Полацкая губерня).

Другі падзел (студзень 1793)

Далучэнне да Расіі цэнтральнай часткі Беларусі з гарадамі: Мінск, Барысаў, Слуцк, Нясвіж, Тураў, Пінск і інш.

Утворана Мінская губерня

Трэці падзел (кастрычнік 1795)

Далучэнне да Расіі заходніх паветаў Беларусі з гарадамі: Брэст, Навагрудак, Гродна, Вільня і інш.

Утворана Віленская і Слонімская губерні.

9. БЕЛАРУСЬ У СКЛАДЗЕ РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ

9.1. АДМІНІСТРАЦЫЙНА-ТЭРЫТАРЫЯЛЬНЫ ПАДЗЕЛ БЕЛАРУСІ ПАСЛЯ ДАЛУЧЭННЯ ДА РАСІІ

Пасля 1-га падзелу Рэчы Паспалітай губерні ў 1772 г.:

Пскоўская – 5 правінцый — **Магілёўская – 4 правінцыі**

у 1776 г.:

Полацкая, 11 уездаў (вылучана з Пскоўскай) — **Магілёўская – 12 уездаў**

Пасля 2-га падзелу Рэчы Паспалітай у 1793 г. утвораны губерні:

Беларуская — **Мінская** — **Літоўская**

Пасля 3-га падзелу Рэчы Паспалітай у 1795 г. утвораны губерні:

Полацкая — **Магілёўская** — **Мінская**

Слонимская — **Віленская**

у 1801 г.:

Віцебская — **Мінская** — **Магілёўская**

Гродненская — **Віленская**

9.2. МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ НА БЕЛАРУСІ Ў ПАЧАТКУ XIX СТ.

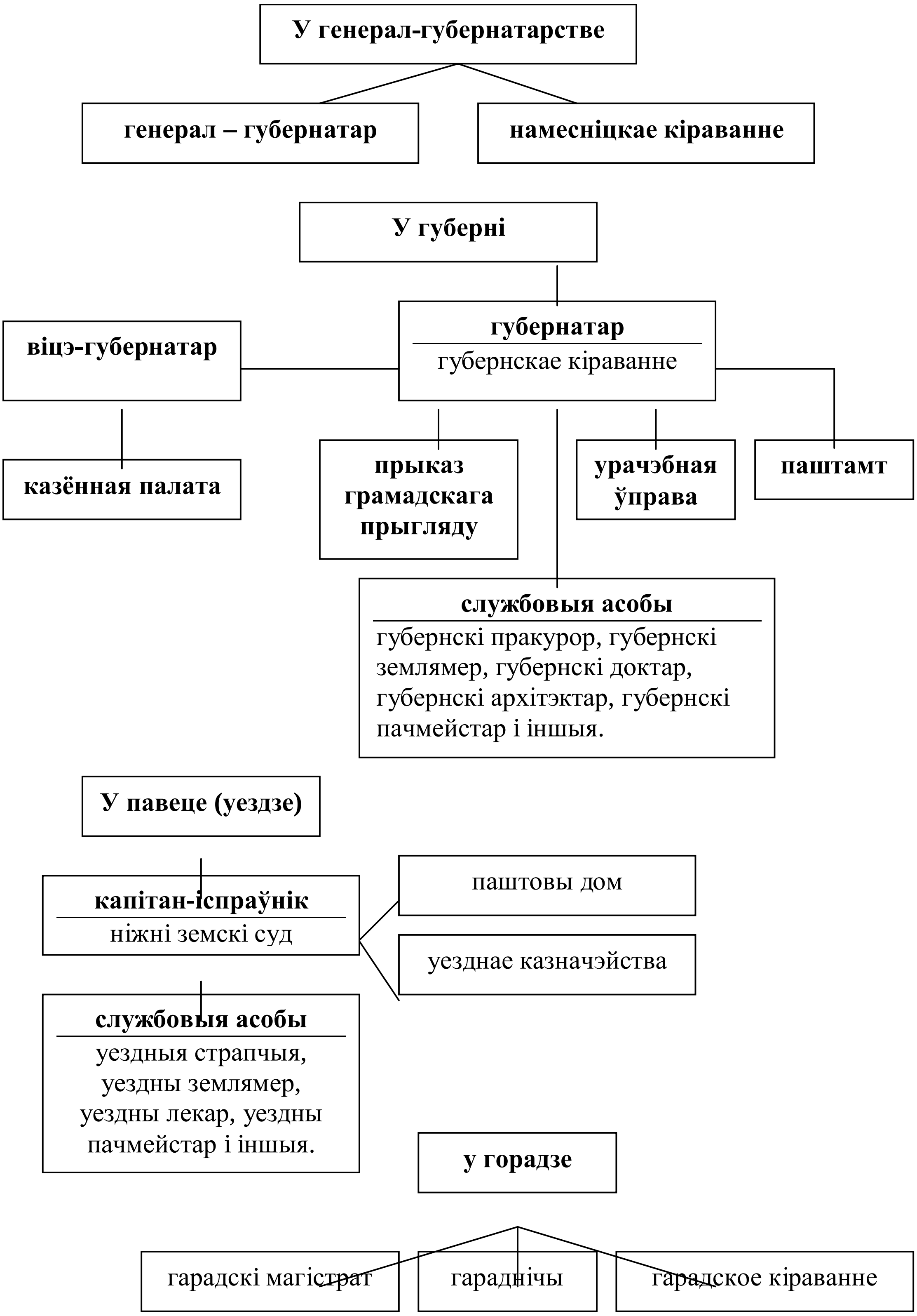

9.3. СЯЛЯНСКАЯ РЭФОРМА 1861 Г. НА БЕЛАРУСІ

Губерні

- Віцебская, Магілёўская
- Віленская, Гродзенская, Мінская

Асноўныя нарматыўныя акты

- Маніфест «О всемилостивейшем даровании крепостным людям прав состояния свободных сельских обывателей и обустройстве их быта» ад 19 лютага 1861 г.
- Агульнае палажэнне аб сялянах, якія выйшлі з прыгоннай залежнасці ад 19 лютага 1861 г.
- Мясцовае палажэнне «О поземельном устройстве крестьян, водворенных на помещичьих землях в губерниях великорусских, новороссийских и белорусских» ад 19 лютага 1861 г.
- Мясцовае палажэнне «О поземельном устройстве крестьян, водворенных на помещичьих землях в литовских губерниях и части губерний Западной Белоруссии» ад 19 лютага 1861 г.

9.4. СУДОВАЯ РЭФОРМА 1864 Г. НА БЕЛАРУСІ

Расійскія нарматыўныя акты аб судовай рэформе:
ад 20 лістапада 1864 г.:
«Учреждение судебных установлений»,
«Устав уголовного судопроизводства»,
«Устав гражданского судопроизводства»,
«Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями»
ад 9 кастрычніка 1865 г.:
«Положение о введении в действие судебных уставов»

Новыя прагрэсіўныя прынцыпы судовага ладу і судаводства па судовай рэформе 1864 г.

- выбарнасць суддзяў
  - вуснасць судовага працэсу
- галоснасць судаводства
  - спаборнасць судовага працэсу
- аддзяленне суда ад адміністрацыі
  - незалежнасць суддзяў
- законнасць у дзейнасці судоў
- Заснаванне інстытута судовых следчых
- заснаванне інстытута адвакатуры
- заснаванне інстытута прысяжных засядацеляў

Судовыя органы на Беларусі па судовай рэформе

- міравыя суды (уведзены ў 1871 г.)
- акруговыя суды (уведзены ў 1883 г.)
  - Магілёўскі, Віцебскі, Віленскі, Гродзенскі, Мінскі
- Віленская судовая палата (уведзена ў 1883 г.)
  - дэпартаменты:
    - крымінальных спраў
    - грамадзянскіх спраў

9.5. ЗЕМСКАЯ РЭФОРМА 1864 Г. НА БЕЛАРУСІ

Палажэнне аб губернскіх і ўездных земскіх установах ад 1 студзеня 1864 г.

На Беларусі ўведзена ў 1903 г. з некаторымі зменамі і скарачэннямі, канчаткова ў 1911 г.

Органы:

губернскія земскія сходы і управы;
уездныя земскія сходы і управы

9.6. ГАРАДСКАЯ РЭФОРМА 1870 Г.

Гарадавое палажэнне ад 16 чэрвеня 1870 г.

Уведзена на Беларусі ў 1875 г.

Органы самакіравання

гарадскія думы, гарадскія ўправы

асноўная кампетэнцыя

- адукацыя і ахова народнага здароўя
- заведванне мясцовымі дабрачыннымі ўстановамі
- утрыманне пабудоў, шляхоў зносін са сродкаў органаў самакіравання
- валоданне пэўнай маёмасцю і грашовымі зборамі мясцовага значэння
- пытанні народнага харчавання
- садзейнічала развіццю аграрнай культуры і інш.

9.7. ПАЛІТЫЧНЫЯ ПЛЫНІ Ў ПЕРЫЯД НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВАЛЕНЧАГА ПАЎСТАННЯ 1863-1864 Г.

«Белыя» – кансерватыўна-ліберальная плынь.
Спадзяваліся шляхам палітычных камбінацый дамагчыся ад царскага ўрада уступак у справе аднаўлення Рэчы Паспалітай. Выступалі супраць узброенага паўстання.

«Чырвоныя» – дэмакратычная плынь. Выступалі за ўзброеную барацьбу супраць самаўладдзя, нацыянальнае вызваленне і дэмакратычныя пераўтварэнні.

«правая» – шляхецка-рэвалюцыйная частка выступала з палавінчатай сацыяльнай і нацыянальнай праграмай (кампенсацыя памешчыкам за зямлю ў выпадку яе перадачы сялянам і інш.

«левая» –рэвалюцыйна-дэмакратычная частка выступала за права народаў на самавызначэнне, саюз усіх рэвалюцыйных сіл, ліквідацыю памешчыцкага землеўладання.

9.8. КІРАЎНІЦТВА ПАЎСТАННЕМ

Цэнтральны нацыянальны камітэт (Варшава, 1862 г.) Потым часовы нацыянальны урад Рэчы Паспалітай.

Камітэт руху (Вільня, 1861) – Літоўскі правінцыяльны камітэт (1862 г.)
Потым – часовы правінцыяльны урад Літвы і Беларусі.

Рэарганізацыя Часовага правінцыяльнага ўрада Літвы і Беларусі ў Аддзел кіраўніцтва правінцыямі Літвы (1863 г.).

10. УСТАНАЎЛЕННЕ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ НА БЕЛАРУСІ

10.1. АБЛАСНЫ ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ ЗАХОДНЯЙ ВОБЛАСЦІ І ФРОНТА (АБЛВЫКАМЗАХ)

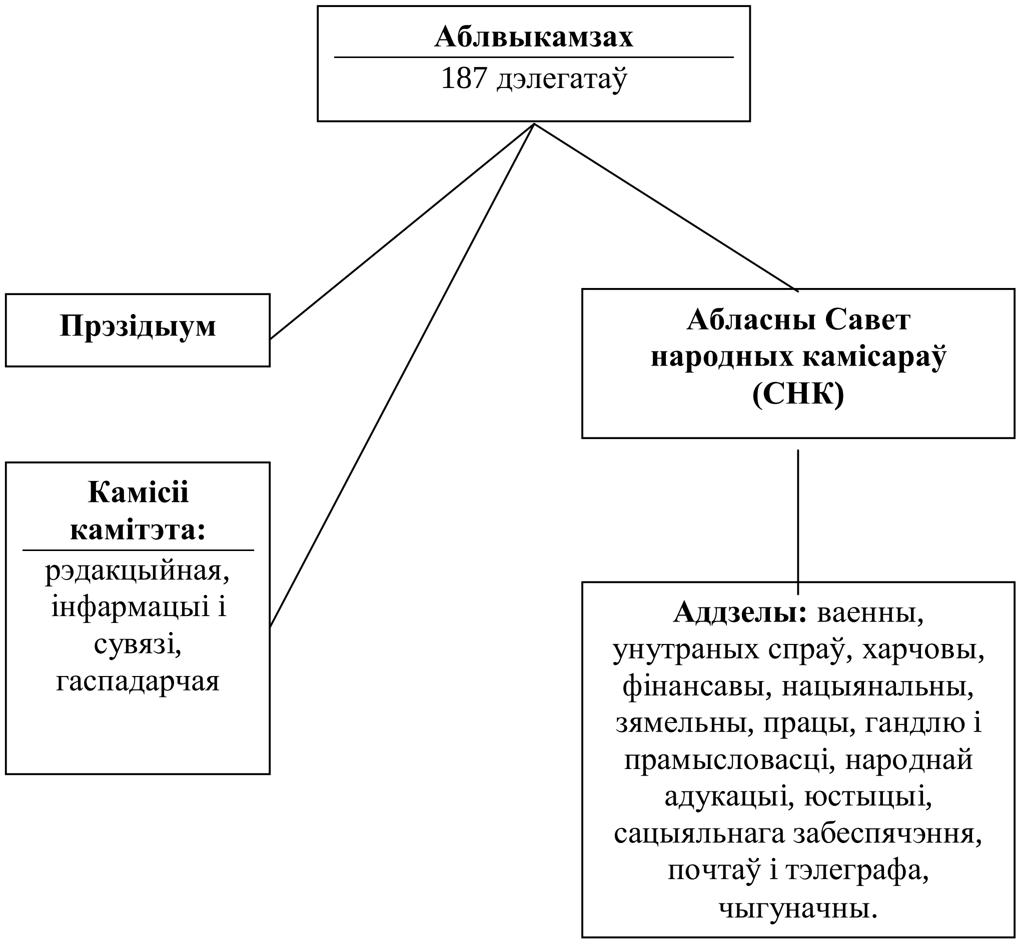

11. УЗНАЎЛЕННЕ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ Ў ПАЧАТКУ XX СТ.

11.1. АСНОЎНЫЯ ДАКУМЕНТЫ АБ УЗНАЎЛЕННІ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ

Устаўная грамата 21 лютага 1918 Устаўная грамата 9 сакавіка 1918 Устаўная гратата 25 сакавіка 1918 г.	Абвяшчэнне Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР)
Маніфест Часовага рабоча – сялянскага ўраду 1 студзеня 1919 г. Канстытуцыя ССРБ 1919 г.	Утварэнне Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі (БССР)
Дэкларацыя 1 з'езда Саветаў 3 лютага 1919 г. Аб'яднанне Цэнтральных Выканаўчых Камітэтаў Літоўскай ССР і Беларускай ССР 27 лютага 1919 г.	Утварэнне Літоўска – Беларускай ССР
Дэкларацыя 31 ліпеня 1920 г. Дапаўненні да Канстытуцыі БССР 1919 г. (прынятыя II з'ездам Саветаў БССР ў снежні 1920 г.)	Узнаўленне Беларускай ССР (ССРБ)

11.2. УТВАРЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ

3 сакавіка 1918 г. – падпісанне Брэсцкага міру з Расіяй

- Большая частка Беларусі адыходзіла да Германіі
- Свабодныя ад акупацыі 7 паветаў цалкам і 9 часткова Віцебскай і паветы Магілеўскай губерняў аб’ядналіся са Смаленскай губерняй і утварылі Заходнюю губерню з цэнтрам у Смаленску

9 сакавіка 1918 выканкам Усебеларускага з’езда і Народны сакратарыят прынялі 2-ю Устаўную грамату, у якой афіцыйна абвяшчалася у БНР

- Утваралася Рада БНР
- Тэрыторыя БНР ў межах пераважнага пражывання беларусаў (Магілеўшчына, Міншчына, Віленшчына, Гарадзеншчына, Віцебшчына, Смаленшчына, Чарнігаўшчына, асобныя часткі сумежных губерняў)

25 сакавіка – прынящце 3-й Устаўной граматы БНР

- Поўная незалежнасць Беларусі ад Расіі
- Адмена пастаноў СНК Аблвыкамзаха
- Абвяшчэнне дэмакратычных правоў і свабод грамадзян Беларусі

11.3. УТВАРЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ ССР

АБВЯШЧЭННЕ БССР

Маніфест Часовага рабоча – сялянскага ураду ад 1 студзеня 1919 г.

Першая Канстытуцыя БССР (прынятая 3 лютага 1919 г. 1 з’ездам Саветаў БССР)

Дэкларацыі 1 з’езда Саветаў БССР

- “Усім, усім, усім… народам і ўрадам”
- Аб узаемаадносінах з РСФСР
- Аб утварэнні Літоўска – Беларускай ССР

УЗНАЎЛЕННЕ БССР

Дэкларацыя аб ўзнаўленні БССР ад 31 ліпеня 1920 г.

↓

Дапаўненні да Канстытуцыі БССР 1919 г. (прынятыя II з’ездам Саветаў БССР 17 снежня 1920 г.)

11.4. ПЕРШЫ УСЕБЕЛАРУСКІ З’ЕЗД САВЕТАЎ РАБОЧЫХ, СЯЛЯНСКІХ І ЧЫРВОНААРМЕЙСКІХ ДЭПУТАТАЎ 2-3 ЛЮТАГА 1919 Г. (Г. МІНСК)

АСНОЎНЫЯ ПЫТАННІ ПАВЕСТКІ ДНЯ

- Аб бягучым моманце
- Выбары ЦВК БССР (ССРБ)
- Аб Канстытуцыі БССР (ССРБ)
- Аб адносінах да іншых савецкіх рэспублік
- Справаздача Часовага рабоча-сялянскага ўрада Беларусі

РАШЭННІ З’ЕЗДА

1. Вышэйшая ўлада ў ССРБ належыць з’езду Саветаў, а ў перапынках паміж з’ездамі – Цэнтральнаму Выканаўчаму Камітэту (ЦВК ССРБ).
2. Абраны ЦВК ССРБ у складзе 45 членаў.
3. Абраны Малы і Вялікі прэзідыум ЦВК (апошні – на правах урада).
4. Прынята 3 лютага першая Канстытуцыя ССРБ.
5. Зацверджаны герб і сцяг ССРБ.
6. Вызначана тэрыторыя ССРБ у складзе Мінскай і Гародзенскай губерняў (усходнія раёны Беларусі засталіся ў РСФР).
7. Прынята рашэнне аб аб’яднанні Беларускай ССР і Літоўскай ССР у адзіную дзяржаву.

11.5. ПЕРШЫЯ САВЕЦКІЯ З’ЕЗДЫ НА БЕЛАРУСІ І ІХ ПАСТАНОВЫ

І з’езд КП(б)Б
30-31 снежня 1918 г.

Аб утварэнні БССР

Пастанова аб утварэнні

Аб тэрыторыі БССР

У межах пераважнага прыжывання беларускага насельніцтва

І з’езд Саветаў БССР (ССРБ)
(2-3 лютага 1919 г.)

Дэкларацыі аб узаемаадносінах савецкімі рэспублікамі:

1) “Усім, усім, усім…” – абвяшчэнне ўтварэння БССР і просьба да ўсіх краін і народаў прызнаць яе (а не прызнаваць БНР);
2) “Аб узаемаадносінах з РСФСР” – цесныя эканамічныя і палітычныя адносіны БССР з «старэйшым братам» – РСФСР;
3) Аб аб’яднанні Беларускай ССР з Літоўскай ССР у адзіную дзяржаву.

Першая Канстытуцыя БССР (ССРБ) – замацавала ўтварэнне Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі (ССРБ).

11.6. КАНСТЫТУЦЫЙНАЕ ЗАКАНАДАЎСТВА БЕЛАРУСКАЙ ССР Ў ПЕРШЫЯ ГАДЫ САВЕЦКАЙ ЎЛАДЫ

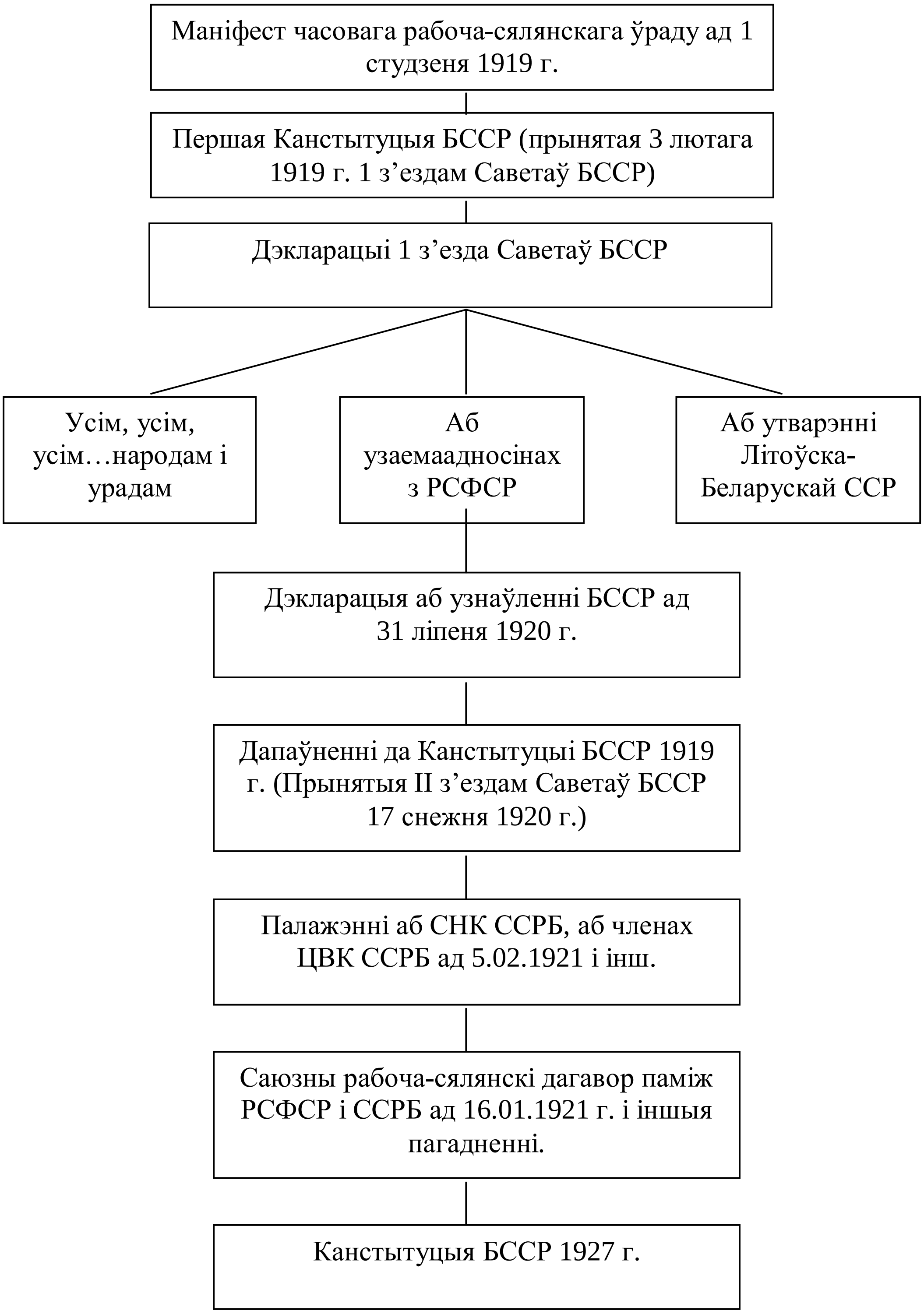

11.7. КАНСТЫТУЦЫЯ ССРБ 1919 Г.

Прэамбула – Дэкларацыя правоў працоўнага і эксплуатуемага народа Беларусі

аб Савецкай уладзе, дыктатуры пралетарыята

Раздзелы

“Агульныя палажэнні”:
аб Савецкай уладзе, палітычных свабодах грамадзян ССРБ (свабода друку, сходаў, мітынгаў, шэсцяў і інш).

“Канструкцыя Савецкай улады”:
З’езд Саветаў ССРБ.
Цэнтральны выканаўчы камітэт (ЦВК).
Вялікі Прэзідыум ЦВК.
Малы Прэзідыум ЦВК.

“Аб гербе і сцягу”.
Зацверджаны з’ездам

У Канстытуцыі адсутнічалі палажэнні аб выбарчым праве, СНК, мясцовых органах улады і кіравання і інш.

Дапаўненні да Канстытуцыі 1920 г.

Утвораны урад – Савет Народных Камісараў (СНК) БССР

Па ўсіх астатніх, неурэгуліраваных пытаннях гаварылася, што трэба кіравацца заканадаўствам РСФСР

12. РАЗВІЦЦЁ ПРАВА БССР У 20-Я ГОДЫ

Накірункі развіцця заканадаўства

- З утварэннем СССР адмянялася дзеянне заканадаўства РСФСР. Пачалі дзейнічаць законы СССР.
- **дзейнічалі законы РСФСР**
  - Некаторыя расійскія законы утрымлівалі агаворку аб тым, што яны дзейнічаюць на тэрыторыі іншых савецкіх рэспублік (Кодэкс законаў аб працы РСФСР 1923 г. і інш.)
  - Спачатку без абмежавання (першыя дэкрэты Савецкай улады і інш.)
  - Пасля ўзнаўлення БССР у 1920 г. уводзіліся ў дзеянне спецыяльнымі пастановамі ЦВК і СНК БССР (Крымінальны і Крымінальна-працэсуальны кодэкс РСФСР 1922 г. і інш.
- Дзейнічалі законы БССР (працэс паступовай актывізацыі законатворчасці): Зямельны кодэкс 1923 г.; Лясны кодэкс 1924 г.; Папраўча-працоўны 1926 г.; Шлюбна-сямейны 1927 г.; Крымінальны 1928 г. і інш.

12.1. АСНОЎНЫЯ ПРАВАВЫЯ АКТЫ АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ Ў БССР У 20-Я ГАДА

Дэкларацыя аб абвяшчэнні незалежнасці ССРБ ад 31 ліпеня 1920 г. ⇒	Рэгламентавалася роўнапраўе чатырох моваў: беларускай, рускай, польскай, яўрэйскай
Пастанова ЦВК БССР “Аб практычных мерапрыем ствах па правядзенню нацыянальнай палітыкі” ад 15 ліпеня 1924 г. ⇒	– раўнапраўе чатырох моваў; – беларуская мова пераважная ў зносінах паміж дзяржаўнымі, прафесійнымі і грамадскімі арганізацыямі; – пераклад справаводства наркаматаў і інш. органаў на беларускую мову на працягу пэўных тэрмінаў; – асваенне службоўцамі беларускай мовы; – наяўнасць ва установах некалькіх службоўцаў, якія ведалі польскую, яўрэйскую і іншыя мовы.
Канстытуцыя БССР 1927 г. ⇒	рэгламентацыя чатырох дзяржаўных моў (беларускай, рускай, польскай, яўрэйскай) і апублікавання па гэтых мовах заканадаўчых актаў.

12.2. УРАДЫ БЕЛАРУСКАЙ ССР

Часовы рабоча-сялянскі ўрад БССР	⇒ Студзень 1919 г.
Вялікі Прэзідыум Цэнтральнага Выканаўчага Камітэту ССРБ	⇒ Канстытуцыя ССРБ 1919 г.
Савет Народных Камісараў ССРБ	⇒ Дапаўненні да Канстытуцыі 1919 г. прынятыя 2-ім з'ездам Саветаў БССР у снежні 1920 г.
Савет Міністраў БССР	⇒ Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР ад 26 сакавіка 1946 г. Савет Народных Камісараў БССР быў пераўтвораны ў Савет Міністраў БССР

13. УЗ’ЯДНАННЕ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ З БССР

13.1. ЧАСОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ НА ТЭРЫТОРЫІ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў ВЕРАСНІ – КАСТРЫЧНІКУ 1939 Г.

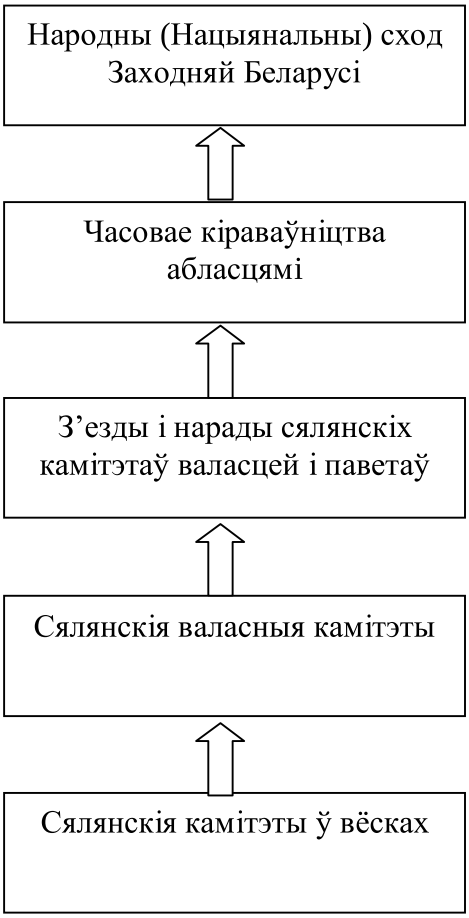

13.2. САВЕЦКІЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ

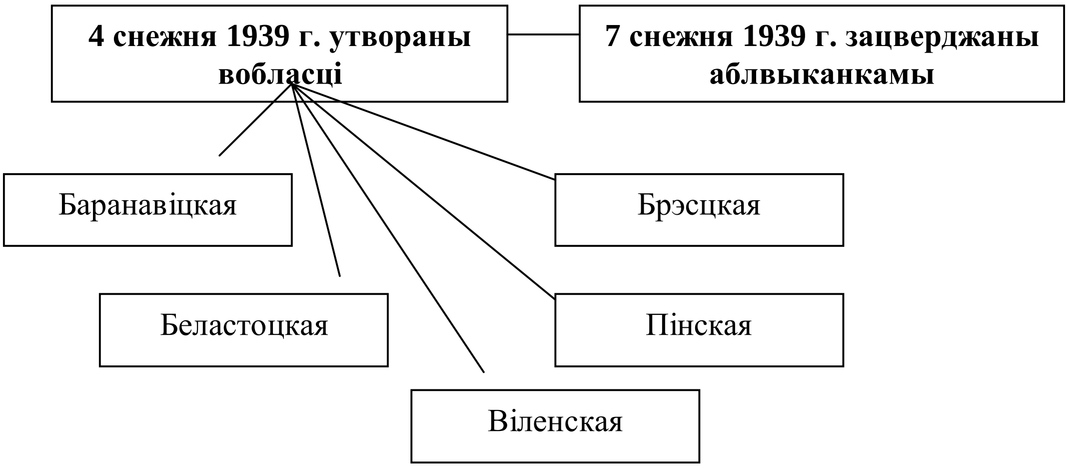

13.3. УВАХОДЖАННЕ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў СКЛАД БССР

1

28 кастрычніка 1939 г. пачынае дзейнічаць Народны (Нацыянальны) сход Заходняй Беларусі, які 30 кастрычніка прымае 4 Дэкларацыі.

Аб дзяржаўнай уладзе	*Аб канфіскацыі зямель памешчыкаў.*	*Аб нацыяналізацыі банкаў і буйной прамысловасці.*	*Аб уваходжанні Заходняй Беларусі ў склад БССР.*
Аб'яўлялася усталяванне Савецкай улады на ўсей тэрыторыі Беларусі і пераход усей улады ў рукі працоўных горада і вёскі ў асобе Саветаў дэпутатаў працоўных.	Аб'яўлялася канфіскацыя ўсіх памешчыцкіх і іншых зямель на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Зямля станавілася дзяржаўнай уласнасцю.	Аб'яўлялася, што ўсе банкі, прамысловыя прадпрыемствы, чыгуначныя прадпрыемствы і іншыя становяцца дзяржаўнай уласнасцю.	Нацыянальны сход пастанавіў прасіць Вярхоўныя Саветы СССР і БССР прыняць Заходнюю Беларусь у склад СССР і БССР і ўз'яднаць беларускі народ у адзінай дзяржаве.

2

На падставе Дэкларацыі Нацыянальнага сходу 2 лістапада 1939 г. Вярхоўны Савет СССР прыняў Пастанову аб уключэнні Заходняй Беларусі ў склад Саюза з аб'яднаннем яе з БССР.

Прэзідыуму Вярхоўнага Савета даручалася прызначыць дзень выбараў дэпутатаў ў Вярхоўны Савет СССР ад Заходняй Беларусі, а Вярхоўнаму Савету БССР падрыхтаваць праект адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу Заходняй Беларусі.

↓

14 лістапада 1939 г. Вярхоўны Савет БССР пастанавіў прыняць Заходнюю Беларусь у склад БССР і ўз'яднаць беларускі народ у адзінай дзяржаве.

14. БЕЛАРУСЬ У ПЕРЫЯД ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВОЙНЫ

Прычыны

Германія своечасова перавяла эканоміку на ваенны лад, эканоміка ўзаемадзейнічала з краінамі Заходняй Еўропы і інш.	Германскі вермахт меў план вайны (“Барбароса”), вопыт вядзення баявых аперацый з масавым выкарыстаннем танкаў, авіацыі і інш.	Германскі вермахт загадзя правеў мабілізацыю і канцэнтрацыю войск на заходніх савецкіх граніцах.	Нечаканасць удараў з паветра і дзейнасць дыверсантаў у тыле Чырвонай Арміі, што прывяло да разбурэння сродкаў сувязі і г.д.
Савецкае кіраўніцтва дапусціла пралікі ў ацэнцы ваенна-стратэгічнай сітуацыі. Звесткі аб канкрэтных тэрмінах нападу на СССР, аблёты авіяцыяй прыгранічных раёнаў, актывізацыя шпіёнскай дзейнасці савецкім кіраўніцтвам да ўвагі не	У савецкага камандавання не было дакладнага плана стратэгічнай абароны. Пераўзбраенне войск новай тэхнікай не было завершана.	У краіне панавала эйфарыя і шапказакідальніцтва: калі вайна пачнецца, то яна будзе весціся на тэрыторыі агрэсара і малою крывёю.	Савецкія войскі (Заходняй акругі і інш.) не былі падрыхтаваны для адпору ворагу: артылерыя знаходзілася на вучэбных палігонах, ішло пераўзбраенне арміі і г.д.

(Паводле кнігі : Кругалевіч В. А, Юхо Я. А. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі.Мн., 1998)

14.1. НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІ АКУПАЦЫЙНЫ РЭЖЫМ НА БЕЛАРУСІ

Акупацыйны рэжым – сістэма палітычных, эканамічных і ваенных мер, накіраваных на ліквідацыю сацыялістычнага ладу, рабаванне нацыянальнага багацця, зняволенне і знішчэнне людзей на Беларусі.

Ажыццяўляўся нямецкай ваеннай уладай – ваенным кіраўніцтвам размешчаных на тэрыторыі Беларусі войскаў; цывільнымі органамі ўлады (гаўляйтэр, гебітскамісары, штадскамісары і інш.); органамі самакіравання (управы, бургамістры, старасты і інш.), а таксама з дапамогай ваенных гарнізонаў, войскаў СС, жандармерыі, тайнай палявой паліцыі, паліцыі бяспекі і службы бяспекі (СД); палявых і мясцовых камендатур; турмаў, гета, канцэнтрацыйных лагераў і іншае.

14.2. ВЫЗВАЛЕННЕ БЕЛАРУСІ І АДБУДОВА ДЗЯРЖАЎНАГА АПАРАТУ

Пачатак вызвалення – восень 1943 г., аперацыя “Багратыён” – лета 1944 г.
21-24 сакавіка 1944 г. – сесія Вярхоўнага Савета БССР.
Другая палова 1944 г. – зацверджэнне Указам прэзідыума ВС БССР складу абласных выканаўчых камітэтаў.
3 ліпеня 1944 г. – пачатак сесіі Вярхоўнага Савета БССР у Мінску.
9 лютага 1947 г. – выбары новага складу Вярхоўнага Савета БССР.
С 1946 г. па 1955 г. Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР:
– кіраваў арганізацыйна-массавай работай мясцовых Саветаў;
– зацвярджаў палажэнні аб выбарах;
– прымаў указы аб парадку іх правядзення;
– вырашаў пытанні адміністрацыйна-тэрытарыяльнага надзелу ў рэспубліцы;
– ратыфікаваў міжнародныя дагаворы;
– ажыццяўляў нарматворчую дзейнасць (25.12.1951 г. прыняў Указ “Аб дзяржаўным сцягу БССР”, 24.09.1955 г. – указ “Аб дзяржаўным гімне БССР” і інш.).

15. БЕЛАРУСЬ У 90-Я ГОДЫ

15.1. АБВЯШЧЭННЕ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ БЕЛАРУСІ

27 ліпеня 1990 г. Вярхоўны Савет БССР прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспэспублікі
25 жніўня 1991 г. Вярхоўны Савет БССР прыняў пакет рашэнняў аб незалежнасці, палітычнай і эканамічнай самастойнасці Беларусі. Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі быў нададзены статус канстытуцыйнага закону.
19 верасня 1991 г. зацверджана назва краіны – Рэспубліка Беларусь (скарочана – Беларусь).
8 снежня 1991 г. кіраўнікі Беларусі, Расіі, Украіны падпісалі ў Віскулях пагадненне аб стварэнні Саюза Незалежных Дзяржаў
15 сакавіка 1994 г. прынята Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь
21 лютага 1994 г. Вярхоўны Савет БССР прыняў закон “Аб Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь”
10 ліпеня 1994 г. выбраны першы Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь – Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка
Снежань 1995 г. Выбраны новы склад Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь
24 лістапада 1996 г. правядзены рэферэндум, у выніку якога прыняты змены і дапаўненні да Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.
2 красавіка 1996 г. Дагавор аб утварэнні супольніцтва Беларусі і Расіі.

15.2. ПАЛІТЫЧНЫЯ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ Ў 90-Я ГАДЫ

Назва	Дата ўстаноўчага з'езда (канферэнцыі)	Даты рэгістрацыі (перарэгістрацыі)	Орган кіравання
1. Аб'яднаная грамадзянская партыя	1.10.1995	28.11.1995	Нацыянальны камітэт
2. Аграрная партыя	13.6.1992	13.7.1992 (6.2.1995)	Цэнтральны савет
3. Беларуская аб'яднаная спартыўная партыя	17.12.1994	22.2.1995–25.3.1998	Савет
4. Беларуская народная партыя	5.11.1994	8.12.1994	Камітэт
5. Беларуская нацыянальная партыя	1.9.1994	20.9.1994 (25.3.1995)	Вышэйшая рада
6. Беларуская партыя жанчын "Надзея"	28.4.1994	3.6.1994 (17.3.1995)	Савет
7. Беларуская партыя "За сацыяльную справядлівасць"	19.9.1996	4.12.1996–17.6.1998	Савет
8. Беларуская партыя "Зялёны мір"	17.4.1994	3.6.1994 (13.2.1995)	Цэнтральная рада
9. Беларуская партыя "зялёных"	30.12.1992	1.2.1993 (28.10.1998)	Зялёная рада
10. Беларуская партыя працы	25.11.1993	24.2.1994 (18.4.1995)	Савет
11. Беларуская патрыятычная партыя	8.10.1994	10.11.1994	Савет
12. Беларуская рэспубліканская партыя	28.3.1994	17.6.1994 (8.6.1995)	Палітсавет
13. Беларуская сацыял-дэмакратычная грамада	15.2.1998	27.5.1998	Цэнтральная рада
14. Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя "Народная грамада"	29.6.1996	29.1.1997	Цэнтральны камітэт
15. Беларуская сацыялістычная партыя	28.7.1994	19.8.1994 (19.4.1995)	Палітычны камітэт
16. Беларуская сацыяльна-спартыўная партыя	6.11.1994	9.12.1994	Савет
17. Беларуская сялянская партыя	23.2.1991	11.4.1991 (22.2.1995)	Цэнтральная рада

18. Беларуская хрысціянска-дэмакратычная партыя	4.12.1994	21.3.1995	Савет
19. Беларуская хрысціянска-дэмакратычная злучнасць	1.6.1991	16.12.1991 (27.6.1995)	Каардынацый ная рада
20. Беларуская экалагічная партыя	16.2.1993	19.4.1994 (13.11.1998)	Цэнтральны савет
21. Беларуская экалагічная партыя зялёных “БЭЗ”	1.2.1993	28.10.1998	Цэнтральны выканаўчы камітэт
22. Камуністычная партыя Беларусі	2.11.1996	21.11.1996	Цэнтральны камітэт
23. Ліберальна-дэмакратычная партыя	5.2.1994	24.2.1994 (9.3.1995)	Вышэйшы савет
24. Народная партыя “Адраджэнне”	5.3.1995	29.3.1995–31.3.1998	Савет
25. Нацыянальна-дэмакратычная партыя беларусаў	23.6.1990	25.6.1991 (25.8.1995)	Вышэйшая рада
26. Партыя аматараў піва	14.8.1993	30.12.1994 (27.3.1995)–26.3.1993	Цэнтральны каардынацый ны камітэт
27. Партыя “Ачышчэнне”	6.5.1995	4.12.1995–30.3.1998	Рэспубліканск і савет
28. Партыя Беларускага народнага фронту	30.5.1993	19.8.1994 (26.12.1994)	Сойм
29. Партыя “Беларускі навукова-вытворчы кангрэс”	2.10.1992	22.10.1992 (28.3.1995) – 25.3.1998	Савет
30. Партыя здаровага сэнсу	3.12.1994	30.1.1995	Рада
31. Партыя камуністаў беларуская	7.12.1991	26.5.1992 (30.1.1995)	Цэнтральны камітэт
32. Партыя ўсебеларускага адзінства і згоды	26.6.1994	19.8.1994 (27.3.1995) – 27.3.1998	Дума
33. Партыя “Хрысціянска-дэмакратычны выбар”	31.1.1995	21.4.1995	Каардынацый ная рада
34. Рэспубліканская партыя	12.3.1994	25.5.1994 (27.3.1995)	Цэнтральнае праўленне
35. Рэспубліканская партыя працы і	26.6.1993	18.8.1993 (31.3.1995)	Палітсавет

справядлівасці			
36. Сацыял-дэмакратычная партыя народнай згоды	15.3.1997	21.5.1997	Савет партыі
37. Славянскі сабор "Белая Русь"	26.8.1992	4.9.1992 (26.2.1995)	Савет

(Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. Т. 5. – Мн., 1999. С. 423)

З М Е С Т

ПРАДМОВА

1. ГІСТОРЫЯ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА БЕЛАРУСІ (ПРАДМЕТ, ЗАДАЧЫ, АСАБЛІВАСЦІ)

1.1. АСНОЎНЫЯ НАКІРУНКІ ВЫВУЧЭННЯ ПРАДМЕТА
1.2. СТАРАЖЫТНЫЯ НАЗВЫ БЕЛАРУСКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА (ПІСЬМОВЫЯ ЗВЕСТКІ)

2. ДЗЯРЖАВА І ПРАВА НА БЕЛАРУСІ Ў СТАРАЖЫТНЫ ПЕРЫЯД

2.1. СТАРАЖЫТНЫЯ ДЗЯРЖАВЫ (КНЯСТВЫ) НА БЕЛАРУСІ
2.2. ДЗЯРЖАЎНА-ПАЛІТЫЧНЫ ЛАД СТАРАЖЫТНЫХ ДЗЯРЖАЎ
2.3. АСНОЎНЫЯ РЫСЫ ЗВЫЧАЕВАГА ПРАВА
2.4. ПЕРЫЯД ДЗЕЙНАСЦІ ЗВЫЧАЁВАГА ПРАВА
2.5. ШТО РЭГУЛЯВАЛА ЗВЫЧАЁВАЕ ПРАВА
2.6. СТАРАЖЫТНЫЯ КРЫНІЦЫ ПРАВА – ДАГАВОРНЫЯ ГРАМАТЫ

3. УТВАРЭННЕ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА. ДЗЯРЖАЎНЫ ЛАД

3.1. ВЯЛІКІЯ КНЯЗІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА (XIII–XVI СТ.СТ.)
3.2. СІСТЭМА ОРГАНАЎ УЛАДЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА
3.3. ЦЭНТРАЛЬНЫЯ (ВЫШЭЙШЫЯ) ОРГАНЫ ЎЛАДЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА
3.4. ГАЛОЎНЫЯ СЛУЖБОВЫЯ АСОБЫ ДЗЯРЖАВЫ (ПАНЫ РАДНЫЯ)
3.5. МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ Ў ВЯЛІКІМ КНЯСТВЕ ЛІТОЎСКІМ (У ВАЯВОДСТВАХ)
3.6. У ПАВЕТАХ
3.7. ПАВЯТОВЫЯ СОЙМІКІ (ІЕРАРХІЯ АСОБ ПА СТАТУТУ 1588. Р. III, АРТ 6, 7)
3.8. ОРГАНЫ КІРАВАННЯ Ў ГАРАДАХ БЕЛАРУСІ З МАГДЭБУРГСКІМ ПРАВАМ

4. ГРАМАДСКІ ЛАД ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА. КЛАССЫ Ў XIV-XVI СТ.

4.1. ГРАМАДСКІ ЛАД ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА У XVI СТ.
4.2. КЛАСС ФЕАДАЛАЎ, САСЛОЎ’Е, ШЛЯХТЫ
4.3. ПРАВАВОЕ СТАНОВІШЧА ШЛЯХЕЦКАГА САСЛОЎЯ
4.4. ПРАВАВОЕ СТАНОВІШЧА ГАРАДСКОГА НАСЕЛЬНІЦТВА Ў ГАРАДАХ З МАГДЭБУРГСКІМ ПРАВАМ
4.5. СЯЛЯНСКІЯ ПАВІННАСЦІ

5. СУДОВАЯ СІСТЭМА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XVI СТ.

6. ЗАКАНАДАЎСТВА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

6.1. ПЕРШЫЯ АГУЛЬНАЗЕМСКІЯ ГРАМАТЫ
6.2. АГУЛЬНАЗЕМСКІЯ ГРАМАТЫ XV СТАГОДДЗЯ
6.3. ГАРАДСКІЯ ГРАМАТЫ НА МАГДЭБУРГСКАЕ ПРАВА

6.4. АБЛАСНЫЯ ГРАМАТЫ
6.5. АСНОЎНЫЯ ПАЛАЖЭННІ АБЛАСНЫХ ГРАМАТ
6.6. ВАЛАСНЫЯ ГРАМАТЫ
6.7. СТАТУТ 1529 ГОДА
6.8. СТАТУТ 1566 ГОДА
6.9. СТАТУТ 1588 ГОДА

7. УНІІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА З ПОЛЬШЧАЙ

8. РЭЧ ПАСПАЛІТАЯ

8.1. СКЛАД СОЙМА РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ ПАСЛЯ ЛЮБЛІНСКАЙ ЎНІІ 1569 Г.
8.2. ПАДЗЕЛЫ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

9. БЕЛАРУСЬ У СКЛАДЗЕ РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ

9.1. АДМІНІСТРАЦЫЙНА-ТЭРЫТАРЫЯЛЬНЫ ПАДЗЕЛ БЕЛАРУСІ ПАСЛЯ ДАЛУЧЭННЯ ДА РАСІІ
9.2. МЯСЦОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ НА БЕЛАРУСІ Ў ПАЧАТКУ XIX СТ.
9.3. СЯЛЯНСКАЯ РЭФОРМА 1861 Г. НА БЕЛАРУСІ
9.4. СУДОВАЯ РЭФОРМА 1864 Г. НА БЕЛАРУСІ
9.5. ЗЕМСКАЯ РЭФОРМА 1864 Г. НА БЕЛАРУСІ
9.6. ГАРАДСКАЯ РЭФОРМА 1870 Г.
9.7. ПАЛІТЫЧНЫЯ ПЛЫНІ Ў ПЕРЫЯД НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВАЛЕНЧАГА ПАЎСТАННЯ 1863-1864 Г.
9.8. КІРАЎНІЦТВА ПАЎСТАННЕМ

10. УСТАНАЎЛЕННЕ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ НА БЕЛАРУСІ

10.1. АБЛАСНЫ ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ ЗАХОДНЯЙ ВОБЛАСЦІ І ФРОНТА (АБЛВЫКАМЗАХ)

11. УЗНАЎЛЕННЕ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ Ў ПАЧАТКУ XX СТ.

11.1. АСНОЎНЫЯ ДАКУМЕНТЫ АБ УЗНАЎЛЕННІ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ
11.2. УТВАРЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ
11.3. УТВАРЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ ССР
11.4. І УСЕБЕЛАРУСКІ З'ЕЗД САВЕТАЎ РАБОЧЫХ, СЯЛЯНСКІХ І ЧЫРВОНААРМЕЙСКІХ ДЭПУТАТАЎ 2-3 ЛЮТАГА 1919 Г. (Г. МІНСК)
11.5. ПЕРШЫЯ САВЕЦКІЯ З'ЕЗДЫ НА БЕЛАРУСІ І ІХ ПАСТАНОВЫ
11.6. КАНСТЫТУЦЫЙНАЕ ЗАКАНАДАЎСТВА БЕЛАРУСКАЙ ССР Ў ПЕРШЫЯ ГАДЫ САВЕЦКАЙ ЎЛАДЫ
11.7. КАНСТЫТУЦЫЯ ССРБ 1919 Г.

12. ПРАВА БССР У 20-Я ГОДЫ

12.1. АСНОЎНЫЯ ПРАВАВЫЯ АКТЫ АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ Ў БССР У 20-Я ГАДА
12.2. УРАДЫ БЕЛАРУСКАЙ ССР

13. УЗ'ЯДНАННЕ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ З БССР

13.1. ЧАСОВЫЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ НА ТЭРЫТОРЫІ

ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў ВЕРАСНІ – КАСТРЫЧНІКУ 1939 Г.
13.2. САВЕЦКІЯ ОРГАНЫ ЎЛАДЫ
13.3. УВАХОДЖАННЕ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў СКЛАД БССР

14. БЕЛАРУСЬ У ПЕРЫЯД ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВОЙНЫ

14.1. НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКІ АКУПАЦЫЙНЫ РЭЖЫМ НА БЕЛАРУСІ
14.2. ВЫЗВАЛЕННЕ БЕЛАРУСІ І АДБУДОВА ДЗЯРЖАЎНАГА АПАРАТУ

15. БЕЛАРУСЬ У 90-Я ГОДЫ

15.1. АБВЯШЧЭННЕ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ БЕЛАРУСІ
15.2. ПАЛІТЫЧНЫЯ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ Ў 90-Я ГАДЫ

Вучэбнае выданне

Доўнар Таісія Іванаўна

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА КУРСУ
"ГІСТОРЫЯ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА БЕЛАРУСІ"

Падпісана да друку 2002. Фармат 60x84/16. Папера друк. №3.
Друк афсетны. Умоўн. друк. арк. Умоўн. фарб.-адб.
Ул.-выд. арк. Тыраж 300 экз. Заказ.

Белдзяржуніверсітэт. 220050. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 4.
Надрукавана на ратапрынце Белдзяржуніверсітэта.
220050. Мінск, Бабруйская, 7.